

การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม
: กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอพานิชย์ จังหวัดยโสธร

THE RESEARCH STUDY OF PARTICIPATING TO CULTURAL NETWORK
AND COMMUNITY FOR MANAGEMENT

: CASE STUDY HAE MALAI KAO TORK CEREMONY
IN MAHACHANACHAI DISTRICT, YASOTHON PROVINCE

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข หินวิมาน อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้ให้ความกรุณาในการให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้และประสบการณ์ในการทำวิจัย ซึ่งจะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการทำงานให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

การทำงานวิจัยในครั้งนี้ ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระครูสถิตินภคุณ เจ้าอาวาสวัดฟ้าหยาด และพระครูพิศาลปัญญาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดหอก่อง ที่ได้ให้ความเมตตาในการให้ข้อมูลงานวิจัย และอนุญาตให้ใช้สถานที่ในการจัดเวทีเสวนา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระคุณเจ้าเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ นายกเทศมนตรีตำบลฟ้าหยาด ปราชญ์ชาวบ้าน คณะครูอาจารย์โรงเรียนมหานະชัย-วิทยาคม ผู้ใหญ่บ้าน ทุกหมู่บ้านในตำบลฟ้าหยาด ประธานคณะกรรมการชุมชน เยาวชน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ ร่วมอภิปรายในเวทีเสวนา ตลอดจนผู้มีพระคุณอีกหลายท่าน ที่มีได้กล่าวนามในที่นี้ ที่ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือจนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบคุณ นางสมรัก ศรีคง วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร หัวหน้าโครงการวิจัย นายประยงค์ แก่นลา ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร นายพงษ์เทพ เพียรทำ รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร นายเยี่ยม ศรีตะชัย ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอมหาชนะชัย นายมนตรี ครองสิน ครูโรงเรียนมหานະชัย-วิทยาคม นางวนิดา จักขุภรณ์ ประธานคณะกรรมการชุมชน หมู่ที่ ๓ บ้านฟ้าหยาด นางมลวิทย์ ชัยเรียบ ภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านฟ้าหยาด นายมัฆวาน คำแถม นักวิชาการศึกษา เทศบาลตำบลฟ้าหยาด จ.อ.ภูมินทร์ พิเคราะห์แน่ เจ้าพนักงานธุรการ เทศบาลตำบลฟ้าหยาด นายวิชาชัย ชัยเรียบ เยาวชน บ้านฟ้าหยาด และ นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร คณะทีมงานวิจัยทุกท่าน ที่ได้ทุ่มเทเสียสละเวลา อุตสาหะทั้งกำลังกาย กำลังใจ ในการทำงานวิจัยฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ท้ายสุดนี้ คุณความดีและประโยชน์ที่พึงมีของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณของบิดามารดา ครูอาจารย์และผู้มีพระคุณยิ่งทุกท่าน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร

บทคัดย่อ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร : การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ
วัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร
(The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Management
: Case Study Hae Malai Kao Tork Ceremony in Mahachanachai district, Yasothon province).
อาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ดร. สมสุข หินวิมาน, ๖๘ หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษากระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรม
จังหวัดยโสธร สภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม
: กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร (๒) ศึกษาปัจจัยในการส่งเสริม
ศักยภาพของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรในด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรม
แบบมีส่วนร่วม และ (๓) เสนอแนวทางอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน และเยาวชน
ในตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การจัดเวทีเสวนา
การสัมภาษณ์ การสังเกต และการจดบันทึก การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงที่ได้
จากการจัดกิจกรรม

ผลการศึกษาสรุปว่า

๑. วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร สภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน มี
กระบวนการในการทำงานร่วมกันในการบริหารจัดการวัฒนธรรม โดยยึดหลักกระบวนการในการทำงาน
แบบมีส่วนร่วมใน ๕ ร่วม คือ

๑) ร่วมใจ คือ การให้ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคชุมชน ได้เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานวิจัย เพื่อ
“ถักทอ” และ “เชื่อมโยง” ในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นและจังหวัดให้เกิดพลังในการดำเนินงาน
วัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างพร้อมเพรียงและไปในทิศทางเดียวกัน มีความรู้สึกเคารพให้เกียรติซึ่งกันและ
กัน และเกิดความไว้วางใจต่อกัน

๒) ร่วมคิด คือ การให้ทุกคนได้ใช้ความคิด เหตุผล ได้มีการระดมสมอง กำหนดเป้าหมาย
วางแผนการทำงานร่วมกัน

๓) ร่วมทำ คือ การให้ทุกคนได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ ทั้งในด้านการจัดเก็บ
ข้อมูล การจัดเวทีเสวนา การประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล ตลอดจนการ
เรียบเรียงและเขียนรายงานวิจัย

๔) ร่วมเรียนรู้ คือ การให้ทุกคนได้รู้จักการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้รู้จัก รู้ใช้ และรู้
วิธีการรักษา สืบทอดประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

๕) ร่วมแก้ปัญหา คือ การให้ทุกคนได้ร่วมกันศึกษา ค้นคว้าหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นและความต้องการของชุมชน ตลอดจนคิดหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน

๒. ปัจจัยในการสร้างเสริมศักยภาพวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ให้สามารถบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้ประสบผลสำเร็จ คือ

๑) การให้ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน โดยวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ได้มีการทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้สามารถดำเนินงานเป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ มีความเอื้อเฟื้อ และให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒) การสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน โดยมีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความเปิดเผยและจริงใจต่อกัน มีความไว้วางใจต่อกัน และเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน

๓) การประสานงานที่ดี คือ ในการประสานงาน จะมีการประสานงานแบบเป็นกันเอง ให้ความสนิทสนมแบบฉันท์พี่น้อง และมีบรรยากาศแบบเป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีการสอบถามสารทุกข์สุขดิบ โดยไม่นำเรื่องงานมาเป็นประเด็นหลักในการพูดคุย

๓. แนวทางในการอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่สืบไป คือ

๑) ให้มีการประสานชุมชนอื่น ๆ หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน

๒) ให้มีการประกวดพวงมาลัยในระดับครัวเรือน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับรากหญ้า

๓) ให้มีการเชิญเกียรติแก่หมู่บ้าน /ชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบทอดประเพณีของชุมชน ดีเด่น

๔) พ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียน ต้องร่วมมือกัน ในการสั่งสอนบุตรหลานให้เห็นความสำคัญคุณค่าของประเพณี สนับสนุนส่งเสริมให้บุตรหลานกล้าที่จะเผยแพร่ข้อมูลและนำเสนอต่อสาธารณชนด้วยความภาคภูมิใจ

๕) ห้ามให้มีการจำหน่ายสิ่งของมีนเมา และลดมหรสพ สิ่งยั่วในงานบุญประเพณี

๖) ให้มีตำรา หลักสูตร การจดบันทึกภูมิปัญญา เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิความรู้

๗) ให้มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อทุกรูปแบบ และกว้างขวาง

๘) ในการถวายนมาลัยข้าวตอก ให้ทุกคนทั้งที่เป็นเจ้าของมาลัย และไม่ใช่เจ้าของมาลัย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการถวาย และให้อยู่ร่วมทำกิจกรรมในตอนเย็นจนแล้วเสร็จ และในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้น จัดให้มีกิจกรรมการทำบุญตักบาตรที่วัดเช่นเดิม ทั้งนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ชี้แนะให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่า ความสำคัญของประเพณีดั้งเดิม

หัวหน้าโครงการ นางสมรัก ศรีคง

ลายมือชื่อหัวหน้าโครงการ.....

ประเภทสื่อ สื่อพิธีกรรม

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีงบประมาณ ๒๕๕๑

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

ABSTRACT

Yasothon Provincial Culture : The Research Study of Participating to Cultural Network and Community for Management : Case Study Hae Malai Kao Tork Ceremony in Mahachanachai district, Yasothon province). Advisor Committee : Assoc.Prof. Dr. Samsun Hinviman, ๖๘ place.

The purposes of this research were to (๑) study the working process between Yasothon Provincial Culture, Yasothon Provincial Cultural Council, Cultural Networks and Community in Cultural Management : Case Study Hae Malai Kao Tork Ceremony in Mahachanachai district, Yasothon province, (๒) study the factors reinforce the latency Yasothon Provincial Culture and Yasothon Provincial Cultural Council in the way to participate administration and (๓) learned how to keeping inheriting good tradition remain from now on.

The sample groups included monks, local wisdoms, teachers, community leaders and local youth (the youth in Fayad sub-district, Mahachanachai district, Yasothon province).The instruments for collecting data were stage discussion, interview, observe and record the activities.

The research findings were as follows:

๑. Yasothon Provincial Culture, Yasothon Provincial Cultural Council, Cultural and Community Networks had working process together in order to manage the culture by holding the principle of participation working process 5 parts:

๑) Coming Together was the participation of government officers and community in being the research staffs, in order to “do the web and make transport”. To operate culture of the locality and province making the power or operating locality culture get on together and go to the same direction being respecting and honor each other and trust each other.

๒) Share Thinking was everybody could think, found the reason , brainstorming fixing the aim and planning to work together.

๓) Share Doing was everybody followed the plan for collecting data manage the stage discussion collecting, analyze, synthetic and checking data including editing and writing a report research.

๔) Share learning was everybody learned how to do participation research, knowing, using and keeping inheriting good tradition remain from now on.

๕) Share Solving a Problem was everybody study : to solve the problem together; finding the problem, cause of the problem and the need of community and think of the way of solving the problem together.

๖) The factors in reinforcing latency Yasothon Provincial Culture and Yasothon Provincial Cultural Council could manage the participate culture successful were:

๗) Being careful each other, Yasothon Provincial Culture and Yasothon Provincial Cultural Council had the understanding together and working in the same direction, being generous and helping each other.

๘) Being good feeling to each other, disclose, sincere, trust and respect each other.

๙) The good co-ordinating was informal co-ordinating with familiar as relatives, smiling greeting and speaking without topic of working.

๑๐) The trend in the conservation and how to keeping inheriting Hae Malai Kao Tork Ceremony remain from now on:

๑๑) Co-ordinator in other community ,organization and subdistrict administrative organization to participate in working.

๑๒) Paung Malai Contest in household level in order to participate by the real villagers.

๑๓) Giving honor certificate for the strength villages and community that excellent in participation in keeping inheriting good tradition.

๑๔) Parents, guardians and schools have to join in instructing children to realize the important and the worth of the tradition.

๑๕) No alcoholic drinks selling including , entertainment , the enticement in the tradition.

๑๖) Text curriculum and record of Local wisdom to protect being lost of the knowledge.

๑๗) Announce widely in public way of media.

๑๘) Everybody participates in dedicating and does all activities in the evening until finish.

The next morning, every organizations, villagers give alms to Buddhist priests at the temple , in order that , the responsible organization have to announce the activity by public relations to persuade the villagers realize the worth , the importance of the old, worth tradition.

สารบัญ

บทที่	หน้า
๑ บทนำ.....	๑
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๕
ขอบเขตในการศึกษา.....	๕
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
๒ การทบทวนวรรณกรรม.....	๖
หนังสือตำราที่เกี่ยวข้อง.....	๖
บริบทชุมชน.....	๖
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก.....	๑๓
การมีส่วนร่วมของวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่าย และชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม.....	๑๕
๓ ระเบียบวิธีการวิจัย.....	๒๕
รูปแบบการวิจัย.....	๒๕
ประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง.....	๒๕
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	๒๕
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๓๐
๔ ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	๓๑
ผลการศึกษาที่ได้.....	๓๑
ข้อสรุป.....	๓๘
ข้อเสนอแนะ.....	๓๕
บรรณานุกรม.....	๔๑
บุคลากร.....	๔๒
ภาคผนวก.....	๔๔
ประกาศจังหวัดยโสธร.....	๔๕
แบบบันทึกรายงานผลการสัมภาษณ์.....	๔๗
ภาพกิจกรรม.....	๔๘
แบบฟอร์มรายงานการสร้างการมีส่วนร่วม.....	๕๖

สารบัญญภาพ

เรื่อง	หน้า
๑ ขั้นตอนการทำมาลัยข้าวตอก.....	๔๘
๒ การถวญมาลัยข้าวตอก.....	๕๑
๓ การสัมภาษณ์ในการจัดเก็บข้อมูล และการจัดเวทีเสวนา.....	๕๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงเทศกาลมาฆบูชา จะมีประเพณีท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่ยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมายาวนานของชาวบ้านฟ้าหยาด อำเภอ มหาชนะชัย จังหวัดยโสธร คือ บุญพวงมาลัย หรือประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ซึ่งจะมีการนำข้าวตอก ดอกไม้ ไปถวายเป็นพุทธบูชา ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณกาล

ทั้งนี้ ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก มีความเชื่อตามโบราณกาลว่า จะมีดอกไม้ดอกหนึ่งมีชื่อว่า ดอกมณฑารพ เป็นดอกไม้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมเป็นพิเศษ เมื่อถึงกาลเวลาที่ดอกมณฑารพจะบาน และร่วงหล่นก็ด้วยเหตุการณ์สำคัญๆ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ จาคูรงคสันติบาตร และทรงแสดงพระธรรมจักร กัปปวิภูณสูตร ดอกมณฑารพจึงได้ร่วงหล่นลงมายังพื้นโลกมนุษย์

ครั้งเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา ดอกมณฑารพนี้ก็ได้ร่วงหล่นลงมาทั้งก้านและกิ่ง เปรียบเหมือนความเสียดเสียดใจพิโรธรำพันต่อการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงเหล่าพระภิกษุผู้ได้ชื่อว่าอรหันตจีนาสพทั้งหลาย ด้วยข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แพร่ขยายออกไปในหมู่เหล่าข้าราชการบริวาร ประชาชนทั้งหลาย ได้พากันมาถวายเป็นสักการะพระบรมศพของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งยังได้พากันเก็บเอาดอกมณฑารพที่ร่วงหล่นลงมาเพื่อไปสักการบูชาและระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปดอกมณฑารพที่เก็บมาสักการะเริ่มเหี่ยวแห้งและหมดไป เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระปัญญาธิคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งเหตุการณ์ในวันสำคัญต่างๆ จึงได้พากันนำเอาข้าวตอกมาสักการบูชา เพราะถือว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นของสูงที่มนุษย์จะขาดไม่ได้ การจัดข้าวตอกดอกไม้ถวายเป็นพุทธบูชา มีจุดเริ่มต้นเมื่อไหร่นั้นยังไม่เป็นที่แน่ชัด แต่เชื่อกันว่าแรกๆ จะใส่พานไว้โปรยเวลาพระสงฆ์เทศนา ต่อมาจึงมีการนำมาประดิษฐ์ตกแต่งให้เห็นว่าสวยงาม

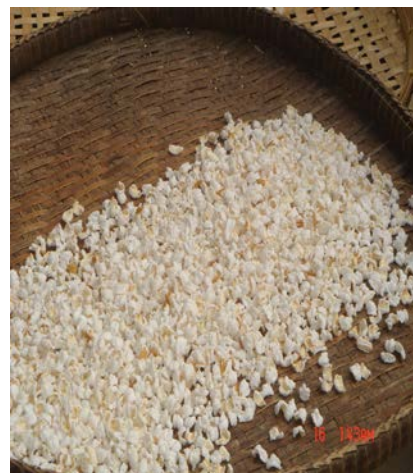
พวงมาลัยข้าวตอก เป็นพวงมาลัยที่ทำด้วยข้าวตอก หรือที่ชาวบ้านเรียกข้าวตอกแตกเป็นหลัก ทำจากข้าวเปลือกที่คั่วให้แตกออกเป็นดอกขาว ใช้น้ำเปลือกล้างใหม่ ๆ ที่ผึ่งแห้งสนิทแล้วมาคั่วไฟอ่อน ๆ ให้ร้อนเสมอกัน เมื่อร้อนถึงขีดหนึ่งเนื้อในจะขยายบานออก ค้นเปลือกให้ขาดจากกัน เมื่อฝัดเอาเปลือกทิ้งไป

จะได้ข้าวตอกไว้ใช้ในการทำพิธีต่าง ๆ หรือปรุงเป็นอาหารอื่น ๆ ข้าวตอกเป็นข้าวที่ขยายเมล็ดคอกบาน มีสีขาว เก็บไว้ได้นานไม่เสีย จึงถือเป็นสิ่งมงคลที่ใช้ในการทำพิธีมงคล ใช้โปรยรวมกับดอกไม้และเงินทอง เป็นเคล็ดว่าให้รุ่งเรืองเฟื่องฟูขยายออกได้เหมือนข้าวตอก

ทั้งนี้ จุดประสงค์ของการบูชาด้วยมวลยข้าวตอก เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในจิตใจของตนจนกลายเป็นการบูชาอย่างแท้จริงและควรบูชาในสิ่งที่ควรบูชา พระพุทธศาสนา มุ่งสอนให้บูชาเพื่อผู้ใจไว้ในคุณธรรมอันสูงส่ง หมายถึงการระลึกคุณงามความดีของตนเองและบุคคลอื่น จึงจัดเป็นประเภทที่ควรบูชา

สำหรับชาวบ้านฟ้าหยาด อำเภอห้วยซำ จังหวัดยโสธร พวงมวลยข้าวตอก ได้มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมานับ ๑๐๐ ปีเศษ โดยถือคติการทำบุญเดือน ๓ คือเป็นวันเปิดเต้า (ผู้ฉาง) คือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมาเป็นสืต ๑๒ กล่าวคือ เมื่อถึงวันเปิดเต้าข้าว ชาวอีสานถือคติการทำทานก่อน กล่าวคือ จะต้องทานให้พระภิกษุผู้ทรงศีลฉันก่อนหรือถวายวัดก่อน ถือว่าเป็นมหากุศลอย่างมาก

จากคติความเชื่อนี้เอง ชาวบ้านฟ้าหยาด ได้ถือปฏิบัติตามสืต ๑๒ โดยกำหนดเอาวันก่อนวันมาฆบูชา คือ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันเปิดเต้าข้าวและร่วมทำบุญตักบาตร ตลอดจนการให้ทานต่าง ๆ เพื่อเป็นพุทธบูชาและความเป็นสิริมงคล ทั้งนี้ในการจัดข้าวตอกดอกไม้ไปถวายเป็นพุทธบูชา นั้น บ้านฟ้าหยาดได้มีการปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี โดยในตอนแรกการนำข้าวตอกดอกไม้มาใช้เป็นพุทธบูชา นั้น จะนำใส่พานแล้วโปรยเวลาพระเทศน์ ต่อมาได้มีการนำข้าวตอกดอกไม้มาประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงาม ด้วยการร้อยเป็นพวงคล้ายพวงมวลย จึงเรียกกันว่า “พวงมวลยข้าวตอก” และได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำพวงมวลยข้าวตอกบ้าง บางทีก็ใช้ดอกไม้พลาสติกและลูกปัดร้อยผสมผสานเข้าไปด้วย เพื่อให้เกิดความสวยงามขึ้น

ในปัจจุบันประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของบ้านฟ้าหยาด อำเภอหาชะชัย จังหวัดยโสธร ถือเป็นเทศกาลแห่พวงมาลัยข้าวตอกที่มีแห่งเดียวในโลก ซึ่งชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับประเพณีนี้เป็นอย่างมาก โดยเมื่อใกล้ถึงเทศกาลชาวบ้านจะมีการรวมกันเป็นกลุ่มประมาณ ๔-๕ หลังคาเรือน หรือใครจะมีศรัทธาจะทำเฉพาะตนก็ได้ มาร่วมกันร้อยมาลัยข้าวตอกเป็นสายจะมีความยาวประมาณ ๔-๖ เมตร และก่อนวันมาฆบูชาหนึ่งวัน ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพวงมาลัยก็จะนำพวงมาลัยของตนเองมารวมกันที่จุดนัดหมาย เสร็จแล้วจะมีการนำพวงมาลัยมาแห่รอบเมืองเป็นขบวนสวยงาม เป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจ และมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นส่วนอื่น ๆ จากนั้นจะนำไปถวายวัด ซึ่งทางวัดจะนำไปแขวนประดับประดาไว้บนศาลาการเปรียญเพื่อเป็นพุทธบูชา ซึ่งการจัดงานประเพณีทุกครั้ง เทศบาลตำบลฟ้าหยาดจะเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดงาน โดยจะให้การสนับสนุนงบประมาณให้แก่ละชุมชนหรือหน่วยงานที่สนใจในการจัดทำมาลัยมาโชว์และประกวด ซึ่งชุมชนในตำบลฟ้าหยาดทุกชุมชนและหน่วยงานราชการที่อยู่ในอำเภอหาชะชัย จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดพวงมาลัยเข้าร่วมขบวนแห่เป็นประจำทุกปี จึงนับได้ว่าเป็นประเพณีที่สร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดกับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี และในปัจจุบันจังหวัดยโสธร ได้จัดให้ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก เป็นงานเทศกาลท่องเที่ยวระดับจังหวัดยโสธร และจัดลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัดยโสธรเป็นประจำทุกปี

อย่างไรก็ตาม จากการพูดคุยชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นคนบ้านฟ้าหยาดมาตั้งแต่กำเนิด ได้เล่าให้ฟังว่า การทำมาลัยข้าวตอกของบ้านฟ้าหยาดแต่ดั้งเดิมนั้น แต่ละหมู่บ้านจะทำการคั่วข้าวเปลือกเหนียวไว้ โดยใช้ไฟที่ร้อนและใช้หม้อดินเผา และใช้ก้านกล้วยคนให้ข้าวแตก เสร็จแล้วเทผึ่งให้เย็นแล้วนำมาร้อยเป็นสาย ซึ่งในสมัยก่อนพอดกเย็นหลังทานข้าวเย็นเสร็จแล้ว เด็กหนุ่มสาว จะออกจากบ้านไปช่วยกันร้อย สายมาลัยตามหมู่บ้าน โดยจะช่วยกันทำมาลัยหมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ขึ้นบ้านนี้ไปช่วยบ้านโน้นจนตีกพอควร คือได้เวลาที่พระท่านย่างลงตีก (๔ ทุ่ม)

ก็จะพากันแยกย้ายกันกลับบ้าน วันต่อไปก็จะทำแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนแล้วเสร็จ สำหรับมาลัยข้าวดอกที่ช่วยกันทำ จะมีอยู่ ๒ ประเภท คือ มาลัยข้าวดอก และมาลัยเส้นด้าย ซึ่งมาลัยข้าวดอก วัสดุที่นำมาตกแต่งจะเป็นยารักษาโรค และสิ่งของเครื่องใช้สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์ได้เก็บไว้ใช้ในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ยาแก้ปวด สมุดดินสอ เทียน ไม้ขีดไฟ (สมัยนั้นนิยมกันมากคือไม้ขีดไฟตราพญานาค) และเงิน เป็นเหรียญบ้าง ธนบัตรบ้าง เป็นต้น ส่วนมาลัยเส้นด้าย เมื่อถึงวันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา พระภิกษุสงฆ์ก็จะนำเส้นด้ายเหล่านั้นมาทำเป็นด้ายร้อยแปด และแจกจ่ายให้กับชาวบ้านนำไปบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล

ในการถวายมาลัย เมื่อถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ก่อนวันมาฆบูชา ๑ วัน ประมาณเวลา ๑ ทุ่มตรงทางวัดจะตีระฆังบอกสัญญาณ ชาวบ้านก็จะรวมกลุ่มกัน นำพวงมาลัยแห่มาถวายที่วัด แล้วนำไปแขวนไว้ที่ศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวายมาลัยเสร็จแล้ว ก็จะมีกิจกรรมไหว้พระรับศีล ฟังพระสวดเจริญพุทธมนต์ จนถึงเวลา ๔ ทุ่ม ก็จะแยกย้ายกลับบ้าน วันรุ่งขึ้น เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ก็จะมีกิจกรรมทำบุญตักบาตร และทำบุญข้าวจี๋ไปพร้อม ๆ กัน ถือเป็นเสร็จพิธีในการทำบุญแห่มาลัยของปีนั้น ๆ

ในปัจจุบันนี้ งานบุญประเพณีแห่มาลัยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเมื่อใกล้ถึงเทศกาลเทศบาลตำบลฟ้าหยาด ก็จะทำให้การสนับสนุนงบประมาณให้แก่ละชุมชนหรือหน่วยงานที่สนใจในการจัดทำมาลัยมาไหว้และประกวด ชาวบ้านก็จะรวมกันเป็นกลุ่มประมาณ ๔-๕ หลังคาเรือน ร่วมกันทำมาลัยข้าวดอกโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเข้าประกวด เน้นความสวยงาม มีการว่าจ้างแรงงานเด็ก คนแก่ให้ร้อยมาลัยข้าวดอกเป็นสาย ซึ่งจะมีความยาวประมาณ ๔-๖ เมตร มีการประกวดแข่งขัน มีเงินรางวัลเป็นเดิมพัน นอกจากนี้ คนที่ทำมาลัยข้าวดอกส่วนใหญ่ จะเป็นคนรุ่นกลางคนที่มีครอบครัวแล้ว หรือคนเฒ่าคนแก่ ส่วนเด็กหนุ่มสาวจะไปมีส่วนร่วมในรูปแบบของการฟ้อนรำร่วมขบวนแห่เสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วนรูปแบบการถวายมาลัยก็มีการเปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิม มีการจัดขบวนช้างฟ้อนรำ เข้าร่วมในขบวนแห่ เน้นความสนุกสนานบันเทิง มีมหรสพสมโภช มีสิ่งมอมเมาช่วย เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และเมื่อแห่ถึงบริเวณวัด ชาวบ้านจะร่วมทำพิธีถวายมาลัยเสร็จก็แยกย้ายกลับบ้าน กิจกรรมในช่วงตอนเย็นที่วัดก็เริ่มหายไป มีเพียงคนแก่คนเฒ่าไม่กี่คนที่อยู่ฟังพระเทศน์ นอกจากนี้ กิจกรรมในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้น ก็จะมีเพียงกิจกรรมทำบุญตักบาตรเท่านั้น ส่วนการทำบุญข้าวจี๋ได้หายไปจากชุมชน

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประเพณีแห่มาลัยข้าวดอก ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีต ได้มีการปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งในการปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรมนั้น คุณค่า/ความหมายของประเพณีบางอย่างได้เริ่มสูญหายไป เช่น ความเอื้ออาทร การสร้างจิตสำนึกร่วมในการเป็นพวกเดียวกันของคนในชุมชน คุศโลบายในการสั่งสอนคนในด้านคุณธรรม จริยธรรม สายสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน รวมทั้งอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของบ้านฟ้าหยาด เริ่มหดหายไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อ การธำรง รักษา สืบทอดประเพณีอันดีงามนี้ให้คงไว้สืบต่อไปได้ เพราะหากชุมชนขาดความเป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแล้ว ความมั่นใจในตนเอง ความภาคภูมิใจและความรู้สึกมีศักดิ์ศรีในตนเองก็จะลดน้อยหดหายไป ดังนั้น การที่จะธำรงรักษา

อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนของบ้านฟ้าหยาดไว้ได้ จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความตระหนัก การยอมรับและเห็นคุณค่าความสำคัญของประเพณีดั้งเดิมที่แท้จริง มีความกล้าที่จะเผยแพร่หรือนำเสนอต่อสาธารณชนด้วยความรู้สึกมั่นใจและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เพื่อหาแนวทางร่วมกันในการที่จะอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่คู่กับชุมชนสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษากระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร สภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยในการสร้างเสริมศักยภาพของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรในด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

๑.๓ ขอบเขตในการศึกษา

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ จะทำการศึกษากระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร สภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร และศึกษาปัจจัยในการสร้างเสริมศักยภาพของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรในด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่สืบไป

๑.๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาในครั้งนี้ จะศึกษากับกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน และเยาวชน ในตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

๑.๔ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๔.๑ ได้แนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม

๑.๔.๒ วัฒนธรรมจังหวัด และสภาวัฒนธรรมจังหวัด มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการทำวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

๑.๔.๓ ได้เครือข่ายการทำงานด้านวัฒนธรรมในระดับชุมชน / ท้องถิ่น

๑.๔.๔ ได้งานวิจัยท้องถิ่น จำนวน ๑ ชิ้น

๑.๔.๕ ได้แนวทางอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่สืบไป

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม

๒.๑ หนังสือ/ตำราที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ บริบทชุมชน

๒.๑.๑.๑ ความเป็นมาของเมืองมหาชนะชัย

พระครูพิศาลปัญญาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดหอก่อง ให้ความเมตตาเล่าประวัติความเป็นมาของเมืองมหาชนะชัยให้ฟังว่า เมืองมหาชนะชัย ภูมิลำเนาเดิมตั้งอยู่ริมแม่น้ำชี เดิมเรียกบ้านนี้ว่า “บ้านเวินไชย” โดยครั้งพระพรหมราชวงษา (กุดทอง) เจ้าเมืองอุบลราชธานี เห็นว่าในท้องที่มีอาณาเขตกว้างมากอีกทั้งเป็นที่ช่องโจรสลัดชุม ยากลำบากแก่การปกครอง เห็นสมควรที่จะขยายการปกครองให้เหมาะสมในสมัยนั้น จึงได้ขอตั้งบ้านเวินไชยขึ้นเป็นเมืองมหาชนะชัย และขอตั้งท้าวบุตตะคำพูน บุตรของพระพรหมราชวงษา (กุดทอง) เป็น พระเรืองไชยชำนะ โดยให้เป็นแขวงเมืองขึ้นต่อเมืองอุบลราชธานี เมื่อวันแรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีกุน เบญจศก จ.ศ. ๑๒๒๕ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๐๖ ในรัชสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเรืองไชยชำนะ เป็นเจ้าเมืองมหาชนะชัย และแต่งตั้งท้าวโพธิราช (ผา) เป็นอุปราช ท้าววรกิตติกา (ไชย) เป็นราชวงศ์ ท้าวอุเทน (หอย) เป็นราชบุตร

ครั้งตั้งเมืองได้ประมาณเดือนเศษ เห็นว่าพื้นที่บ้านเวินไชย มีภูมิประเทศไม่เหมาะสมในการที่จะขยายเมือง เพราะตั้งอยู่ค้ำน้ำ ขยับขยายเมืองไม่ได้ และไม่สะดวกแก่การประกอบอาชีพของราษฎร พระเรืองไชยชำนะจึงออกสำรวจพื้นที่ในการที่จะไปตั้งเมืองใหม่ เห็นพื้นที่ทำเลทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านเวินไชยเป็นที่เหมาะแก่การตั้งเมือง จึงได้อพยพเมืองมาตั้งที่มหาชนะชัยที่บ้านฟ้าหยาดในปัจจุบันนี้

เมื่อพระเรืองไชยชำนะ อพยพเมืองมาตั้งเมืองใหม่ที่บ้านฟ้าหยาดได้ประมาณ ๔๐ ปีเศษ พระเรืองไชยชำนะได้ถึงแก่กรรมลง จึงได้แต่งตั้งพระสิทธิางวาง (อุปฮาดหอย) ซึ่งเป็นน้องชายของพระเรืองไชยชำนะเป็นเจ้าเมืองแทน ต่อมาประมาณ ๑๕ ปี พระสิทธิางวางถึงแก่กรรม จึงได้ยุบเมืองเป็นอำเภอชื่อว่า “อำเภอมหาชนะชัย” ขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี และได้แต่งตั้งท้าวสุริยนต์ บุตรของพระสิทธิางวางเป็นนายอำเภอ ครั้นต่อมาทางราชการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอโดยถือเอาตำบลฟ้าหยาดเป็นชื่ออำเภอ จึงได้เรียกชื่อว่า “อำเภอฟ้าหยาด” ตามประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๖๐ ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๔๘๒ ได้มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่ออำเภออีกครั้งหนึ่งเป็น “อำเภอมหาชนะชัย” สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยขึ้นตรงต่อจังหวัดอุบลราชธานี และต่อมาเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๑๕ ได้มาขึ้นตรงต่อจังหวัดยศธร (<http://www.muangmaha.org/index.php>)

๒.๑.๑.๒ ประวัติความเป็นมาของบ้านฟ้าหยาด

พระครูสถิตนภคุณ เจ้าอาวาสวัดฟ้าหยาด ให้ความเมตตาเล่าประวัติความเป็นมาของบ้านฟ้าหยาดให้ฟังเพิ่มเติมว่า แรกเริ่มเดิมทีประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๖ ได้มีชาวบ้านอพยพมาประมาณ จำนวน ๓๕ ครัวเรือน โดยมีผู้นำชื่อ นายทอน นามวงษ์ มาตั้งรกรากเพราะไม่มีที่อยู่อาศัยและไม่มีที่

เพาะปลูก และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านฟ้าหยาด” โดยเหตุที่ตั้งชื่อนี้เพราะในช่วงที่มาอพยพอยู่ใหม่ๆ นั้น จะเกิดเหตุการณ์ประหลาด คือมีอุกาบาตลอยมาเป็นสายยาว มีแสงไฟระยิบระยับหยาดย่อยลงมาเหมือนฝนตก ซึ่งเกิดเหตุการณ์เช่นนี้อยู่บ่อย ๆ ครั้ง ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านฟ้าหยาด”

๒.๑.๑.๓ ที่ตั้ง

บ้านฟ้าหยาด ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลฟ้าหยาด มีจำนวนประชากรทั้งหมด ๕,๒๑๒ คน เป็นชาย ๒,๖๒๖ คน เป็นหญิง ๒,๖๐๖ คน และมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด ๑,๔๖๕ ครัวเรือน โดยอยู่ห่างจากตัวจังหวัดยโสธร ๔๑ กิโลเมตร

๒.๑.๑.๔ อาณาเขตติดต่อ

บ้านฟ้าหยาด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับตำบลปากเรือ อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ทิศใต้ ติดกับตำบลคูเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลผือฮี อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลหัวเมือง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

๒.๑.๑.๕ ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านฟ้าหยาด มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มโดยเฉพะบริเวณลุ่มน้ำชี บางแห่งเป็นที่ดอนสูงต่ำตามพื้นที่ ลักษณะดินร่วนปนทราย ความอุดมสมบูรณ์ของดินอยู่ในระดับปานกลาง มีแม่น้ำไหลผ่านลักษณะภูมิอากาศแบ่งเป็น ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว

๒.๑.๑.๖ ข้อมูลด้านอาชีพและเศรษฐกิจของชุมชน

บ้านฟ้าหยาด มีประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยเป็นข้าวหอมมะลิ ๑๐๕ ประมาณ ๖๐ % และเป็นข้าวเหนียวประมาณ ๔๐ % นอกนั้นเป็นการทำไร่ เลี้ยงโค ทำประมงน้ำจืดโดยได้รับการสนับสนุนจากสถานีประมงน้ำจืด จังหวัดยโสธร และประกอบอาชีพเสริม คือ การทอผ้าทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผลิตภัณฑ์จากเครื่องจักสาน การทอเสื่อ

มีผลิตภัณฑ์มวลรวมของหมู่บ้าน รายได้เฉลี่ย ๒๖,๔๕๐.๐๐ บาท ผลิตภัณฑ์มวลรวม ๑๔๖,๑๒๐.๐๐ บาท และมีผลิตผลที่น่าสนใจของหมู่บ้าน ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ และปลาเนื้ออ่อน

๒.๑.๑.๗ ข้อมูลด้านการศึกษา

มีสถานศึกษาทั้งหมด ๔ แห่ง คือ โรงเรียนมหาชนะชัยวิทยาคม โรงเรียนฟ้าหยาดราษฎร์นิยม โรงเรียนแก้วปัญญาอุปถัมภ์ และศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

๒.๑.๑.๘ ข้อมูลด้านศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม

ศาสนา ชาวบ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ดังจะเห็นได้จากที่มีวัดในพระพุทธศาสนาตั้งอยู่ในหมู่บ้าน จำนวน ๓ แห่ง คือ วัดฟ้าหยาด วัดหอก่อง และวัดกลางโพธิ์ชัย โดยวัดทุกแห่งจะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของชาวบ้าน และวัดยังเป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมด้านการศึกษา การฝึกอบรมธรรมะ การแสดงพระธรรมเทศนา การทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน

ความเชื่อและพิธีกรรม

ในด้านความเชื่อ ชาวบ้านฟ้าหยาด เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท – ลาว มีลัทธิความเชื่อและแนวปฏิบัติ พิธีกรรมตามความเชื่อของตนเองที่ได้รับการถ่ายทอดและสืบสานมาจากบรรพบุรุษที่สามารถจำแนกออกได้ ดังนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดความเชื่อให้แก่ลูกหลานของตน มักอ้างถึงเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีอิทธิฤทธิ์ ที่สามารถแสดงอิทธิฤทธิ์หรือปาฏิหาริย์ให้ปรากฏแก่มนุษย์ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ เช่น เทวดา นางฟ้า พระภูมิเจ้าที่ พระแม่ธรณี พระแม่คงคา พระแม่โพสพ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นต้น สามารถลงโทษหรือให้ประโยชน์แก่มนุษย์ได้ เช่น เมื่อมนุษย์ประพฤติผิดสิ่งดังกล่าวก็จะลงโทษให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ และเมื่อมนุษย์ประพฤติดีก็จะปกป้องรักษาให้พ้นอันตรายและบันดาลสิ่งที่ดีงามให้เกิดตามที่ต้องการ

ความเชื่อเกี่ยวกับผี เป็นความเชื่อในอำนาจเร้นลับที่ไม่มีใครบอกได้ว่า ผีมีรูปร่างลักษณะอย่างไร ผีคืออะไร แต่กำหนดรู้ว่า ผีคืออำนาจเร้นลับ ที่สามารถกระทำ หรือบันดาลให้มนุษย์ เกิดมีอาการ หรือได้พบกับเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง อาจเกิดอาการให้มนุษย์พอใจก็ได้ หรือบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนก็ได้ และได้แบ่งระดับชั้นของผีต่าง ๆ ดังนี้

ผีฟ้าหรือผีแดน เป็นผีระดับสูงที่สามารถดลบันดาลให้เกิดผลต่อคนส่วนใหญ่หรือคนทั้งโลก ผีที่เฝ้ารักษาเฉพาะที่ เช่น ผีป่า เฝ้ารักษาป่า ผีแม่น้ำ วังน้ำ รักษาอยู่ตามวังน้ำหรือแม่น้ำ ผีที่เฝ้ารักษาผู้คนในชุมชนหนึ่ง ๆ เช่น ผีมหะศักดิ์ หรือผีรักษาหลักบ้านหลักเมือง ผีปู่ตา ถือเป็นผีบรรพบุรุษที่เฝ้ารักษาลูกหลานในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น ๆ ผีบ้านผีเรือน เป็นผีรักษาบ้านเรือนหรือครอบครัวหนึ่ง ๆ ในบ้านเรือนหนึ่ง ๆ จะมีผีเฝ้ารักษา ผีก้อนเสา ผีลุ่ม – ล่าง

ผีเฉพาะกิจ เช่น ผีตาแฮก รักษาอยู่ตามที่นา

ชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือน ต้องเลี้ยงผีตามวาระที่กำหนด คือ เมื่อถึงวันอันเหมาะสม ที่ชุมชน กำหนดขึ้นต้องเลี้ยงผี เล่น ผีปู่ตา ผีมหะศักดิ์หลักบ้านหลักเมือง โดยในบ้านฟ้าหายดจะมีศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และหอพระเรื่องไชยชำนะ ตั้งอยู่หน้าสำนักงานเทศบาลตำบลฟ้าหายด เมืองถึงเดือนหกของทุกปี ชาวบ้านก็จะรวมกัน ไปเลี้ยงอาหารถวายสังคีตสังคีต

ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ คนในบ้านฟ้าหายดส่วนใหญ่ยังเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วมีวิญญาณ และวิญญาณเหล่านั้นอาจเที่ยวเตร่เร่ร่อน คอยสอดส่องดูแลลูกหลานอยู่ไม่ห่างจากลูก ๆ หลาน บางครั้งก็จะลงโทษลูกหลานเมื่อไม่กระทำบางอย่างตามจารีตประเพณี ขณะเดียวกันก็จะช่วยอำนวยความสะดวกช่วยให้ลูกหลานที่ประพฤติตามจารีตประเพณีอันดีงาม ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน โดยลูกหลานจะให้ความเคารพยำเกรงต่อผีบรรพบุรุษ ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ตามโอกาสและคอยทำพิธีเช่น บวงสรวงตามสมควร กับทั้งจะต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณีอันดีงามอีกด้วย

ความเชื่อในเรื่องดวงชะตาชีวิต คนในชุมชนบ้านฟ้าหายด โดยเฉพาะคนแก่คนเฒ่าจะมีความเชื่อในเรื่องดวงชะตาชีวิตหรือบุญวาสนาของบุคคล เนื่องจากแต่ละคนเกิดในวัน เดือน ปีที่แตกต่างกัน ย่อมมีชีวิตที่แตกต่างกัน และจะเชื่อในกฎแห่งกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และเชื่อว่าผลของกรรมเก่าจะทำให้มนุษย์เป็นอะไรก็ได้สุดแต่กรรมที่ตนได้กระทำในอดีต

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญหรือจิตวิญญาณ ชาวอีสานโดยทั่วไปเข้าใจว่า คนเราเกิดมามีร่างกายและจิตวิญญาณผสมกันอยู่ คนอีสานเรียกจิตวิญญาณว่า “ขวัญ” บางครั้งขวัญอาจตกใจหนีไป หรือขวัญอาจไปเที่ยวเตร่เปิดเปิงไม่กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยผิดปกติ จากความเชื่อดังกล่าว ก่อให้เกิดการบอกสอน บอกกล่าวต่อกันและวิธีปฏิบัติจนกลายเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นในชุมชน เช่น

พิธีกรรมเลี้ยงศาลปู่ตา เป็นพิธีกรรมที่ชาวอีสานโดยทั่วไปถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งจะจัดขึ้นในระหว่างเดือนหกถึงเดือนเจ็ดของทุกปี โดยมีความเชื่อว่าเป็นการปกป้องรักษาหมู่บ้าน รักษาที่นาเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข โดยจะมีการเช่นสรวงหลักบ้านหลักเมือง ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตาหรือเรียกว่าผีตาแฮก ซึ่งเป็นผีเฝ้าไร่นา โดยชาวบ้านจะนำเอาเครื่องเช่นไหวต่าง ๆ เช่น ไช้ไก่ เงิน ไก่ ไปที่ศาลหลักเมือง โดยจะมีผู้นำเป็นผู้ทำพิธีเช่นไหว ซึ่งเรียกว่า “พ่อเฒ่าจ้ำ” เมื่อเสร็จพิธีกรรมแล้ว จะทำนายเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของฟ้าฝนและความผาสุกของหมู่บ้านในปีนั้น ๆ

พิธีกรรมการสู่ขวัญ การสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชุมชนบ้านฟ้าหยาด โดยกระทำในโอกาสต่าง ๆ ในทางที่ดีหรือไม่ดี เช่น สู่ขวัญหลังจากมีการเกิดอุบัติเหตุ สู่ขวัญหลังจากการเจ็บป่วย สู่ขวัญหลังจากการมีโชค การสอบเข้าทำงานได้ สู่ขวัญเนื่องจากจะได้ออกไปเป็นทหารเกณฑ์ การสู่ขวัญถือเป็นการให้กำลังใจ ซึ่งในบางครั้งก็มีการเสียดเคราะห์ให้หายไป เรียกว่า การแต่งแก้เสียดเคราะห์ หรือการบายศรีสู่ขวัญ ในพิธีกรรมมงคล การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ การทำพิธีสู่ขวัญของชาวบ้าน จึงเป็นการกระทำที่เน้นความเป็นสิริมงคล

๒.๑.๑.๕ ข้อมูลด้านวัฒนธรรมประเพณีของหมู่บ้าน

บ้านฟ้าหยาด เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมอันดีงามมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจนถึงปัจจุบัน เห็นได้จากราษฎรในหมู่บ้าน ยังมีวิถีชีวิตบนพื้นฐานของความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา และธรรมชาติ วัฒนธรรมที่ปรากฏทั้งทางด้านจิตใจ วัตถุ พิธีกรรมยังเป็นไปตามประเพณีดั้งเดิมที่ชาวอีสานเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” ซึ่งยังให้ความเคารพ เชื่อถือ ศรัทธา ผู้นำที่เป็นหัวหน้าชุมชนหรือผู้นำหมู่บ้าน พระครูอาจารย์ในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ประเพณีที่สำคัญและยังคงปฏิบัติ ได้แก่

ประเพณีแห่มาลัย เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่จัดขึ้นในวันก่อนวันมาฆบูชา ๑ วัน คือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ โดยชาวบ้านจะถือว่าเป็นวันเปิดเล่าข้าวและร่วมทำบุญตักบาตร ตลอดจนการให้ทานต่าง ๆ เพื่อเป็นพุทธบูชาและความเป็นสิริมงคล ซึ่งในวันดังกล่าวจะมีการจัดข้าวตอกดอกไม้ไปถวายเป็นพุทธบูชาเป็นประจำทุกปี โดยในตอนแรกการนำข้าวตอกดอกไม้มาใช้เป็นพุทธบูชา นั้น จะนำไปใส่พานแล้วโปรยเวลาพระเทศน์ ต่อมาได้มีการนำข้าวตอกดอกไม้มาประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงาม ด้วยการร้อยเป็นพวงคล้ายพวงมาลัย จึงเรียกกันว่า “พวงมาลัยข้าวตอก” และได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำพวงมาลัยข้าวตอกบ้าง บางทีก็ใช้ดอกไม้พลาสติกและลูกปัดร้อยผสมผสานเข้าไปด้วย เพื่อให้เกิดความสวยงามขึ้น

ประเพณีบุญผะเหวด บุญผะเหวด เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของบุญเดือนสี่ บุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ เกิดขึ้นจากคัมภีร์มาลัยหมื่นมาลัยแสน เชื่อว่าถ้าผู้ใดปรารถนาจะพบพระศรีอริยเมตไตรยหรือเข้าถึงพระพุทธเจ้าแล้ว จงอย่าได้ทำบาปหนักได้แก่ ฆ่าและข่มเหง บิดา มารดา ครู อาจารย์ สมณพราหมณ์ หรือยุ่งให้คณะสงฆ์แตกแยกกัน รวมทั้งต้องตั้งใจฟังเทศนา เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ให้จบสิ้นภายในวันเดียว การทำบุญผะเหวดหรือบุญเทศน์มหาชาติ ชาวบ้านจะจัดช่วยกันเตรียมงาน ตกแต่งสถานที่ที่วัดให้สวยงามเพื่อเป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญ แล้ววันงาน ก็จะมีพิธีแห่พระเวสสันดร นางมัทริกัณหา ชาลี เข้ามายังศาลาที่เตรียมไว้ ในขบวนแห่จะมีการละเล่นดนตรีพื้นบ้าน ขบวนแห่กลองยาว มีการฟ้อนรำประกอบอย่างสนุกสนาน และก็จะมีการฟังเทศน์ตามประเพณีนิยม จะมีพระสงฆ์มาเทศน์ตั้งแต่เช้าและดำเนินไปเรื่อยๆ จนกว่าจะเสร็จ ประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญมหาชาติ ชาวบ้านฟ้าหยาดยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีบุญเดือนห้า เป็นประเพณีที่ชาวบ้านถือปฏิบัติมาเป็นเวลานานแล้ว โดยจะจัดขึ้นในช่วงวันที่ ๑๒ - ๑๕ เมษายนของทุกปี การจัดงานจะทำคล้ายกับท้องถิ่นอื่น ๆ คือมีการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาสาธารณประโยชน์ ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ มีการสงน้ำ

พระพุทธรูปเครื่องรางของขลัง ของศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน สรงน้ำพระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อขอพร มีการขอขมาลาโทษกัน มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เด็ก เยาวชน คนหนุ่มสาวจะรวมกลุ่มกัน เทียวรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ที่ต้นเคารพยับถือ เพื่อขอพรที่เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต นอกจากนั้นจะมีการสาดน้ำซึ่งกันและกันอย่างสนุกสนาน สำหรับชาวบ้านที่ไปประกอบอาชีพถิ่นอื่น จะถืออวสานศรณต์กลับมาเยี่ยมบ้านด้วย

ประเพณีบุญบั้งไฟ บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีบุญเดือนหก ชาวบ้านฟ้าหยาจะร่วมกันจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอีกประเพณีหนึ่ง โดยมีความเชื่อว่า การทำบุญบั้งไฟ เพื่อบูชาโดยถวายเป็นพุทธบูชาและขอฝนจากฟ้าลงมาสู่แผ่นดิน ให้พื้นดินชุ่มฉ่ำมีน้ำในท้องนาได้ทำไร่ทำนา กัน แต่ปัจจุบันการจัดงานประเพณีนี้ เป็นการดำเนินงานที่ไม่มีจุดหมายปลายทางที่ชัดเจน เป็นเพียงความสนุกสนานรื่นเริง มีการเล่นการพนัน เดิมพันการแข่งขันบั้งไฟก็มี แม้แต่การจัดทำบั้งไฟก็มีการจัดทำใหญ่โตขึ้น จากบั้งไฟธรรมดาอีกกลายเป็นบั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน หรือแม้แต่บั้งไฟล้านก็มี

ประเพณีบุญเข้าพรรษา หรือบุญเดือนแปด เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนแปดของทุกปี เป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่พุทธกาล ที่ให้พระภิกษุอยู่ประจำที่หรือเข้าพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน ในงานบุญเข้าพรรษา พระภิกษุจะมีการเตรียมเสนาสนะ เพื่อการอยู่จำพรรษา ทำวัตร ในส่วนของชาวบ้านตอนเช้าจะทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ตอนบ่ายนำดอกไม้ ธูปเทียน ข้าวสาร อาหารแห้ง สบงจีวร ผ้าอาบน้ำฝน และปัจจัยจำเป็นอื่น ๆ มารวมกันไว้ที่ศาลาการเปรียญ เพื่อถวายพระสงฆ์ ตอนเย็นจะมีการเวียนเทียน

ประเพณีบุญข้าวประดับดิน หรือบุญเดือนเก้า เป็นการทำบุญในวันดับของเดือนเก้า ทำบุญถวายทานแด่พระสงฆ์ อีกส่วนหนึ่งเป็นการจัดอาหารทิ้งไว้ตามดินหรือแขวนไว้ตามต้นไม้ เพื่อให้วิญญาณหรือผีที่เป็นญาติได้มารับของกินในวันนี้ เป็นไปตามความเชื่อ แต่ผู้จัดอาหารได้ประโยชน์คือ การให้อาหารแก่สัตว์จรจัดซึ่งไม่มีเจ้าของเลี้ยงดู จะได้กินอาหารเป็นการทำบุญอีกทางหนึ่ง โดยชาวบ้านจะทำเป็นห่อข้าวน้อยและนำไปวางไว้ตอนเช้าตรู่จนถึงย่ำรุ่ง ในบริเวณริมรั้วหรือกำแพงวัด

ประเพณีบุญข้าวสาก หรือบุญเดือนสิบ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยในวันเพ็ญเดือนสิบ ชาวบ้านจะมีการจัดเตรียมงานโดยการจับสลาก ในสลากจะมีชื่อพระภิกษุสามเณร หากคนใดจับสลากได้ชื่อพระองค์ใดแล้ว ก็จะจัดเตรียมอาหารมาถวาย เมื่อพระฉันอาหารเสร็จแล้ว จะมีการฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว การทำข้าวสากเป็นการนำเอาข้าวเปลือกมาคั่วให้แตกแล้วเอามาเคี่ยวกับน้ำตาลน้ำอ้อย นอกจากนั้นก็จะจัดข้าวผสมอาหาร ห่อใบตองวางไว้ตามทางเข้าวัด โคนต้นไม้ในวัด ข้างโบสถ์ ในประเพณีบุญข้าวสากนี้ สำหรับฆราวาสจะต้องทำทานโดยเช่นบวงสรวงบูชา ก่อน จึงนำมาให้ทานสลากภัตรถวายพระสงฆ์ต่อไป เป็นการให้ทาน ๒ ครั้ง เพื่อหวังผลนิพพาน พวงญาติพี่น้องก็จะทำบุญอุทิศส่วนกุศลเป็นทานให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

ประเพณีบุญออกพรรษา การทำบุญในวันออกพรรษา เป็นการทำบุญในวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด โดยในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตร ตามประเพณีออกพรรษาทั่วๆ ไป และช่วงกลางวันคนเฒ่าคนแก่จะไปฟังธรรมที่วัดตลอดทั้งวัน

ประเพณีบุญกฐิน หรือบุญเดือนสิบสอง เป็นบุญที่มีกำหนดระยะเวลาในการจัดทำ บุญกฐิน ถือเป็นประเพณีที่สำคัญมาตั้งแต่โบราณกาล ชาวบ้านในชุมชนบ้านฟ้าหยาดส่วนมาก จะทำบุญกฐินเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว จะมีกฐินที่ร่วมกันตั้งหมู่บ้านหรือที่เรียกว่ากฐินสามัคคี ซึ่งจะมีเป็นบางปีเท่านั้น เนื่องจากส่วนมากในแต่ละวัดจะมีเจ้าภาพมาจองการทอดถวายไว้แล้ว โดยในปีหนึ่ง ๆ แต่ละวัด จะมีการรับถวายกฐินได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น

๒.๑.๑.๑๐ ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชนกับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก

ในอดีตชาวบ้านฟ้าหยาด จะมีวิถีชีวิตบนพื้นฐานของความเชื่อทางด้านพุทธศาสนาและ ธรรมชาติ ยังคงให้ความเคารพ เชื่อถือ ศรัทธา ผู้นำที่เป็นหัวหน้าชุมชนหรือผู้นำหมู่บ้าน ครู อาจารย์ ในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ผู้นำเหล่านี้จะเป็นผู้มีบทบาทสูงสุดในการจัดงาน การจัดงานประเพณีตาม ฮิตสิบสองก็จะเป็นไปตามความเชื่อ เป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติในแต่ละเดือนในแต่ละปี ซึ่งส่วนมากจะเป็นการทำบุญตามพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันด้วยความเจริญทางด้านเทคโนโลยีได้เข้าสู่ชุมชน ชนบทอย่างรวดเร็ว ประกอบกับในชุมชนเองก็เริ่มมีการปกครองในรูปแบบใหม่ ที่มีองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นเข้ามาดูแลบริหารจัดการ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการดูแลรักษาสืบทอด งานบุญประเพณีของท้องถิ่นให้คงไว้สืบไป จากจุดนี้เองเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ รูปแบบการจัดงานประเพณีของท้องถิ่นที่อดีตชุมชนจะร่วมกันจัดงานกันเองบนพื้นฐานของความเชื่อทางด้าน พุทธศาสนาและธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันเริ่มเปิดให้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในดูแล จัดงาน ประเพณีของท้องถิ่น เช่น ส่วนราชการในอำเภอ จังหวัด สถานศึกษา องค์กรบริหารส่วนจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการให้การสนับสนุน งบประมาณให้กับชุมชน มีการประกวด แข่งขันเกิดขึ้น เน้นความสนุกสนานบันเทิง มีมหรสพสมโภช เพื่อดึงดูดให้เข้ามาเที่ยว และอาจต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการจัดงานไปจากเดิมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่ ในอดีต มีการปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ซึ่งในการปรับประยุกต์ทาง วัฒนธรรมนั้น บางครั้งคุณค่า/ความหมายของประเพณีก็อาจจะสูญหายไป

จากบริบทของชุมชนบ้านฟ้าหยาดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าชาวบ้านฟ้าหยาด มีวิถีชีวิต บนพื้นฐานของความเชื่อทางด้านพุทธศาสนาและธรรมชาติ ยังคงมีการจัดงานประเพณีตามฮิตสิบสอง ที่เป็นไปตามความเชื่อ แต่ด้วยความเจริญทางด้านเทคโนโลยีได้เข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ทำให้ชุมชน บ้านฟ้าหยาดที่เคยเป็นชุมชนชนบท เป็นชุมชนปิด กลับเปลี่ยนมาเป็นชุมชนเมือง และเป็นชุมชนเปิด ซึ่งวิถีชีวิตที่คอยพึ่งพาเทคโนโลยีเป็นส่วนใหญ่ ยึดความสะดวกสบาย มีวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเพณีที่มีอยู่แบบดั้งเดิม โดยบางอย่างอาจจะถูกละเลย และหรืออาจมีการ เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ดังเช่น ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ที่ในอดีตจะเน้นที่ความสมัครสมานสามัคคีของ ชุมชน มีความช่วยเหลือเอื้ออาทรแก่กันและกัน แต่ในปัจจุบันเมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนไป ความเอื้ออาทร การสร้างจิตสำนึกร่วมในการเป็นพวกเดียวกันของคนในชุมชน กุศโลบายในการสั่งสอนคนในด้านคุณธรรม

จริยธรรม สายสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน รวมทั้งอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของบ้านฟ้าหยาด ก็เริ่มหดหายไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อ การธำรง รักษา สืบทอดประเพณีอันดีงามนี้ให้คงไว้สืบต่อไปได้ เพราะหากชุมชนขาดความเป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมแล้ว ความมั่นใจในตนเอง ความภาคภูมิใจและความรู้สึกมีศักดิ์ศรีในตนเองก็จะลดน้อยหดหายไป

๒.๑.๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

ในช่วงเทศกาลมาฆบูชา จะมีประเพณีท้องถิ่นอย่างหนึ่งที่ยึดถือปฏิบัติติดต่อกันมายาวนาน คือ บุญพวงมาลัย หรือประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ซึ่งจะมีการนำข้าวตอก ดอกไม้ ไปถวายเป็นพุทธบูชา ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณกาล โดยอำเภอมหาชนะชัย ได้จัดให้มีขึ้นในทุก ๆ ปี ในช่วงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก มีรายละเอียดที่น่าสนใจ ดังนี้

๒.๑.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

เนื้อความในพระไตรปิฎก ส่วนที่ว่าด้วยพระสุตตันตปิฎก บทปรินิพพานสูตร กล่าวไว้ว่า จะมีดอกไม้ดอกหนึ่งมีชื่อว่า ดอกมณฑารพ เป็นดอกไม้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีความสวยงามและมีกลิ่นหอมเป็นพิเศษ เมื่อถึงกาลเวลาที่ดอกมณฑารพจะบาน และร่วงหล่นก็ด้วยเหตุการณ์สำคัญๆ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพาน จาคูรงคสันติบาตร และทรงแสดงพระธรรม-จักกัปปวัฏฏสูตร ดอกมณฑารพจึงได้ร่วงหล่นลงมายังพื้น โลกมนุษย์ ครั้งเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา ดอกมณฑารพนั้นก็ได้รับร่วงหล่นลงมาทั้งก้านและกิ่ง เปรียบเหมือนความเสียดอกเสียดใจพิโรธรำพันต่อการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงเหล่าพระภิกษุผู้ได้ชื่อว่าอรหันตจีนาสพทั้งหลาย ด้วย ข่าวดอกมณฑารพที่ร่วงหล่นลงมาเพื่อไปสักการบูชาและระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประชาชนทั้งหลาย ได้พากันมาถวายเป็นพุทธบูชาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งยังได้พากันเก็บเอาดอกมณฑารพที่ร่วงหล่นลงมาเพื่อไปสักการบูชาและระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปดอกมณฑารพที่เก็บมาสักการะเริ่มเหี่ยวแห้งและหมดไป เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระปัญญาธิคุณ พระกรุณาธิคุณ และพระบริสุทธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งเหตุการณ์ในวันสำคัญต่างๆ จึงได้พากันนำเอาข้าวตอกมาสักการบูชา เพราะถือว่าข้าวเป็นสิ่งที่มีความค่าและเป็นของสูงที่มนุษย์จะขาดไม่ได้ การจัดข้าวตอกดอกไม้ถวายเป็นพุทธบูชา มีจุดเริ่มต้นเมื่อไหร่ยังไม่เป็นที่แน่ชัด แต่เชื่อกันว่าแรกๆ จะใส่พานไว้โปรยเวลาพระสงฆ์เทศนา ต่อมาจึงมีการนำมาประดิษฐ์ตกแต่งที่เห็นว่าสวยงาม

๒.๑.๒.๒ ความหมายของมาลัยข้าวตอก

พวงมาลัยข้าวตอก เป็นพวงมาลัยที่ทำด้วยข้าวตอก หรือที่ชาวบ้านเรียกข้าวตอกแตกเป็นหลัก ทำจากข้าวเปลือกที่คั่วให้แตกออกเป็นดอกขาว ใสข้าวเปลือกใหม่ ๆ ที่ผึ่งแห้งสนิทแล้วมาคั่วไฟอ่อน ๆ ให้ร้อนเสมอกัน เมื่อร้อนถึงขีดหนึ่งเนื้อในจะขยายบานออก ดันเปลือกให้ขาดจากกัน เมื่อฝัดเอาเปลือกทิ้งไป จะได้ข้าวตอกไว้ใช้ในการทำพิธีต่าง ๆ หรือปรุงเป็นอาหารอื่น ๆ ข้าวตอกเป็นข้าวที่ขยายเมล็ดออกบาน

มีสีขาว เก็บไว้ได้นานไม่เสีย จึงถือเป็นสิ่งมงคลที่ใช้ในการทำพิธีมงคล ใช้โปรยรวมกับดอกไม้และเงินทอง เป็นเคล็ดว่าให้รุ่งเรืองเฟื่องฟูขยายออกได้เหมือนข้าวตอก

๒.๑.๒.๓ มุลเหตุของการเกิดเป็นพวงมาลัยข้าวตอก

พวงมาลัยข้าวตอก มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านฟ้าหยาตมานับ ๑๐๐ ปีเศษ ซึ่งวัดหอกองกับชาวบ้านร่วมกันปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยถือคติการทำบุญเดือน ๓ คือเป็นวันเปิดเล่า (ยุ่งฉาง) คือวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมาเป็นฮีต ๑๒ กล่าวคือ เมื่อถึงวันเปิดเล่าข้าว ชาวอีสานถือคติการทำทานก่อน กล่าวคือ จะต้องทานให้พระภิกษุผู้ทรงศีลนั้นก่อนหรือถวายวัดก่อน ถือว่าเป็นมหากุศลอย่างมาก คตินี้เองชาวบ้านฟ้าหยาตจึงได้พัฒนาพวงมาลัยดอกไม้มาเป็นพวงมาลัยข้าวตอก โดยถือคติทางศาสนา ๒ นัย ดังนี้

๑. ครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ มาเทศน์โปรดมารดาเหล่าเทวดาแสดงความยินดี โดยการโปรยข้าวตอกดอกไม้เป็นพุทธบูชา จึงถือว่าเป็นการพุทธบูชา

๒. ครั้งพุทธกาลศาสนาของ “พระกัสสปะ” มีชวานาสองพี่น้อง ทำนาร่วมกัน เมื่อข้าวงอกงามจนออกรวงเมล็ดข้าวมีน้ำนม รวงข้าวมีเมล็ดอ่อน ภายในเมล็ดข้าวมีสีขาวอยู่ข้างในก่อนที่จะแก่ เรียกว่า “ข้าวน้ำนม (เข้าน้ำนม)” น้องชายอยากทำข้าว “มธุปายาส” ถวายแก่พระสงฆ์ มี “พระมหากัสสปะพุทธเจ้า” เป็นประธาน ฝ่ายพี่ชายไม่ยอม ทั้งสองเกิดความขัดแย้งกันจึงเป็นเหตุให้แบ่งที่นากัน ต่อมาน้องชายได้นำข้าวไปทาน ๕ ครั้ง (ส่วน) คือ

- ๑) เมื่อข้าวเป็นน้ำนมทำเป็นข้าวมธุปายาส
- ๒) เมื่อข้าวมีเมล็ดยังไม่แก่ พอที่จะนำข้าวมา
- ๓) เมื่อเริ่มลงเก็บเกี่ยวข้าว
- ๔) เมื่อเริ่มจักตอกข้าว (ตอกที่มัดข้าวที่เกี่ยวเสร็จ) คือ ช่วงจะเริ่มการเก็บเกี่ยว
- ๕) เริ่มมัดฟ่อนข้าว (มัดข้าว)
- ๖) เวลาปูลอมจะตีข้าว (ก่อนนวดข้าว)
- ๗) เวลาขนข้าวขึ้นเล่า (ยุ่งฉาง)
- ๘) เวลาคูณลาน (เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จจะมีพิธีกรรม)
- ๙) เวลาเปิดเล่า (ยุ่งฉาง)

จากการที่น้องชายได้นำข้าวไปทาน ๕ ครั้งดังกล่าว ส่งผลให้น้องชายได้รับอานิสงส์แห่งการทาน โดยตั้งความปรารถนาว่า พระศาสดาของพระพุทธเจ้าในกาลข้างหน้า ขอให้เป็นผู้ที่รู้ธรรมก่อนคนอื่น ดังนั้น การทานเกี่ยวกับข้าวจึงส่งผลให้น้องชายได้เกิดเป็นโกณฑัญญะ เป็นผู้รู้ธรรมก่อนบุคคลอื่น และบวชในพระพุทธศาสนาเป็นรูปแรก

ดังนั้น ตามโบราณของชาวอีสาน เมื่อมีการขนข้าวขึ้นเล่า จะต้องแยกข้าวบางส่วนไปกระสอบหรือกระเมอเอาไว้สำหรับดำกินกะให้พอดีกินถึงวันเปิดเล่าคือ เมื่อเอาข้าวขึ้นเล่าและสู่ขวัญข้าวเสร็จ คนโบราณจะปิดเล่าข้าวไว้ และจะเปิดอีกครั้งหนึ่งเพื่อนำมาดำกินในช่วงเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ หรือวัน

มงคลอื่น ๆ ทั้งนี้แล้วแต่ท้องถิ่น สำหรับบ้านฟ้าหยาด อำเภอหอนะชัย ได้กำหนดเอาก่อนวันมาฆบูชา ๑ วัน คือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันเปิดเส้าข้าวและร่วมทำบุญตักบาตร ตลอดจนการให้ทานต่าง ๆ เพื่อเป็นพุทธบูชาและความเป็นสิริมงคล ในการจัดข้าวตอกดอกไม้ไปถวายเป็นพุทธบูชา นั้น บ้านฟ้าหยาดได้มีการปฏิบัติกันมาเป็นประจำทุกปี โดยในตอนแรกการนำข้าวตอกดอกไม้มาใช้เป็นพุทธบูชา นั้น จะนำไปทานแล้วไประยะเวลาพระเทศน์ ต่อมาได้มีการนำข้าวตอกดอกไม้มาประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงาม ด้วยการร้อยเป็นพวงคล้ายพวงมาลัย จึงเรียกกันว่า “พวงมาลัยข้าวตอก” และได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำพวงมาลัยข้าวตอกบ้าง บางทีก็ใช้ดอกไม้พลาสติกและลูกปัดร้อยผสมผสานเข้าไปด้วย เพื่อให้เกิดความสวยงามขึ้น

๒.๑.๒.๔ ความสำคัญของข้าวตอก

ชาวบ้านฟ้าหยาด ได้ให้ความสำคัญของข้าวตอกเพื่อเป็นพุทธบูชาแทนดอกไม้ (แต่ในครั้งโบราณใช้ร่วมกันทั้งสองอย่าง ดังได้ยินอยู่เสมอจากคนเฒ่าคนแก่ว่า “ข้าวตอกดอกไม้”) เพราะได้รับการปลุกฝังทางด้านจิตวิญญาณให้เกิดความศรัทธา ด้วยการบูชาคุณพระรัตนตรัย

ข้าวตอก ดอกไม้ และรูปเทียน ถือเป็นเครื่องสักการะบูชาของชาวบ้านตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนิยมใช้สักการะเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อในฐานะเป็นชาวพุทธ เครื่องบูชาเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่นิยมไปถวายเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ ตามที่ตนปรารถนา นอกจากนี้แล้ว ข้าวตอกยังบ่งบอกคุณลักษณะพิเศษตามทัศนะของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ ข้าวตอกเรียกอีกอย่างหนึ่งตามภาษาบาลีว่า “ลาหะ” ข้าวตอกมีประวัติความเป็นมาปรากฏในธรรมบทแปล กล่าวว่า ได้มีหญิงทาสี ผู้ปรารถนาจะถวายข้าวตอกเพื่อบูชาพระปัจเจกพุทธ นางนิยมไปถวายแล้วอธิษฐานจิตที่เป็นกุศลเจตนาด้วยอาณิสย์แห่งการทานของนาง ทำให้นางมีจิตใจเปรียบไปด้วยปีติสุข เกิดปัญญาโลกกุตตรธรรม ดังนั้นข้าวตอกจึงเปรียบเทียบคุณลักษณะ ดังนี้

๑. ลักษณะข้าวที่ถูกคว่ำแตกออกเป็นดอกสีขาว ทัศนะนี้เปรียบดังความแตกฉานของผู้มีปัญญา

๒. ข้าวตอกมีสีขาวเปรียบดังความบริสุทธิ์ เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีพระปัญญาธิคุณบริสุทธิ์คุณ และมหากรุณาธิคุณ

๓. ข้าวตอกมีลักษณะเบ่งบาน แผลออกไปเปรียบดังคุณของบิดามารดาและคุณของครูอาจารย์ที่มีความเมตตาต่อลูกและศิษย์ และค้ำน้ำพระหฤทัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เมตตาต่อเวไนยสัตว์ ทรงสั่งสอนให้เป็นผู้บริสุทธิ์ตามพระองค์

๔. ข้าวตอกที่คว่ำแล้ว มีลักษณะเป็นดอกเบ่งบาน มีสีขาว เปรียบเสมือนบุคคลผู้ผ่านการอบรมบ่มนิสัย กว่าจะเบ่งบานและมีสีขาวได้ ต้องผ่านการเอาใจใส่ในกรรมวิธีต่าง ๆ ข้าวตอกจึงเปรียบคุณลักษณะพิเศษ

ทั้งนี้ จุดประสงค์ของการบูชาด้วยมาลัยข้าวตอก เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในจิตใจของตนจนกลายเป็นการบูชาอย่างแท้จริงและควรบูชาในสิ่งที่ควรบูชา

พระพุทธศาสนาบำรุงสอนให้บูชาก็เพื่อผูกใจไว้ในคุณธรรมอันสูงส่ง หมายถึงการระลึกคุณงามความดีของตนเองและบุคคลอื่นจึงจัดเป็นประเภทที่ควรบูชา

นอกจากนี้ ในขนบธรรมเนียมประเพณีไทยครั้งโบราณ ยังนิยมใช้ข้าวตอกในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่มากมาย เช่น

๑. พิธีเอาเด็กลงเปล ทำสืบต่อกันมาจากทำพิธีโกนผมไฟ การประกอบพิธีเอาเด็กลงเปล ต้องเตรียมข้าวตอก ข้าวเปลือก ถั่วเขียว งา เมล็ดฝ้าย อย่างละ ๑ กำมือใส่ถุงแพรวไว้ นอกจากนั้นยังมีหินบด พักเขียว ๑ ผล มะพร้าว ๒ ผล พักเขียวทาแป้งขาวทั้งผล ส่วนมะพร้าวทาสีขาวผลหนึ่ง สมมติเป็นมะพร้าวเงิน อีกลูกทาสีทอง สมมติเป็นมะพร้าวทอง เมื่อถึงทำพิธีให้เอาถุงต่าง ๆ ที่เตรียมไว้นั้นวางลงในเปลก่อน แล้วเอาบายศรีปากชามใส่ในขันข้าว ปักแวนเวียนเทียน และเครื่องกระยาบวด ๑ สำหรับ ให้ญาติพี่น้องนั่งล้อมเด็กเป็นวง เจิมหน้าด้วยแป้งกระแจะ ตักน้ำมะพร้าวอ่อนให้เด็กดื่มพอเป็นพิธี จุดเทียนในแวน ๓ แวน ยกขึ้นอวยพรชัยให้แก่เด็ก ๓ หน ทำพิธีเวียนเทียนอวยพรให้มีความสุขแล้วยกเด็กลงเปลต่อไป ก่อนยกตัวเด็กลงเปล ต้องทำพิธีปูเปลเสียก่อน คือเอาน้ำมันตัมพรลงให้ทั่ว เอาใบตมรองในเปล ๒ - ๓ ใบ เจิมหัวนอนเปลด้วยแป้งกระแจะ เอาเครื่องต่าง ๆ มีถั่วงาเป็นต้น วางในเปล เอาแมวสวย ๆ มีสายสร้อยคล้องคอวางลงในเปลก่อน แล้วยกแมวออก เอาเด็กวางลงไปแทน หักล่อมให้นอน เป็นเสร็จพิธี

๒. ข้าวตอกเป็นเครื่องสำหรับบูชา เป็นเครื่องสักการะคุณ และยังบ่งบอกถึงความเป็นสิริมงคล และตามฮีตของคนอีสาน เมื่อคนตายยังมีการใช้ข้าวตอกโปรยนำหน้าศพด้วย นอกจากนี้ ที่วัดหอทอง บ้านฟ้าหยาด ยังได้มีการเทศน์เรื่อง “ปฐมสมโพธิ ฉบับตัวธรรม” ซึ่งที่นี้เองเป็นมูลเหตุแห่งการถวายพวงมาลัย เช่นเดียวกับ นางทาสี ถวายแป้งจี๋ แด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำนองเดียวกันการเทศน์นี้ได้กล่าวเรื่องข้าวตอกไว้เป็นพุทธบูชา เฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น โดยในเนื้อหาครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปดาวดึงส์สวรรค์โปรด ขวากการเสด็จกลับ จึงได้พากันมารับเสด็จและได้นำเอา “ข้าวตอก ดอกไม้” ดัดไม้ดัดมือเพื่อบูชาพระพุทธเจ้า ในครั้งนั้นกล่าวว่า กษัตริย์และประชาชนโปรยข้าวตอก ดอกไม้บูชาพระพุทธเจ้า เหตุการณ์นี้เองจึงเป็นมูลเหตุแห่ง “ตำนานข้าวตอก”

๒.๑.๒.๕ การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

จากการพูดคุยชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นคนบ้านฟ้าหยาดมาตั้งแต่กำเนิด ได้เล่าให้ฟังว่า การทำมาลัยข้าวตอกของบ้านฟ้าหยาดแต่ดั้งเดิมนั้น แต่ละคุ้มบ้านจะทำการคว่ำข้าวเปลือกเหนียวไว้ โดยใช้ไฟที่ร้อนและใช้หม้อดินเผา และใช้ก้านกล้วยคนให้ข้าวแตก เสร็จแล้วเทสิ่งให้เย็นแล้วนำมาร้อยเป็นสาย ซึ่งในสมัยก่อนพอตกเย็นหลังทานข้าวเย็นเสร็จแล้ว เด็ก หนุ่มสาว จะออกจากบ้านไปช่วยกันร้อยสายมาลัยตามหมู่บ้าน โดยจะช่วยกันทำมาลัยหมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ขึ้นบ้านนี้ไปช่วยบ้านโน้นจนดึกพอควร คือได้เวลาที่พระท่านย่ากลองดึก (๔ ทุ่ม) ก็จะพากันแยกย้ายกันกลับบ้าน วันต่อไปก็จะทำแบบนี้ไปเรื่อย ๆ จนแล้วเสร็จสำหรับมาลัยข้าวตอกที่ช่วยกันทำ จะมีอยู่ ๒ ประเภท คือ มาลัยข้าวตอก และมาลัยเส้นด้าย ซึ่งมาลัยข้าวตอก วัสดุที่นำมาตกแต่ง จะเป็นยารักษาโรค และสิ่งของเครื่องใช้สำหรับให้พระภิกษุสงฆ์ได้เก็บไว้ใช้ในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ยาแก้ปวด สมุดดินสอด เทียน ไม้ขีดไฟ (สมัยนั้นนิยมกันมากคือ

ไม้ขีดไฟตราพญานาค) และเงิน เป็นเหรียญบ้าง ธนบัตรบ้าง เป็นต้น ส่วนมาลัยเส้นด้าย เมื่อถึงวันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา พระภิกษุสงฆ์ก็จะนำเส้นด้ายเหล่านั้นมาทำเป็นด้ายร้อยแปด และแจกจ่ายให้กับชาวบ้านนำไปบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคล

ในการถวยมาลัย เมื่อถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ก่อนวันมาฆบูชา ๑ วัน ประมาณเวลา ๑ ทุ่ม ตรง ทางวัดจะตีระฆังบอกสัญญาณ ชาวบ้านก็จะรวมกลุ่มกัน นำพวงมาลัยแห่มาถวายที่วัด แล้วนำไปแขวนไว้ที่ศาลาการเปรียญ เมื่อทำพิธีถวยมาลัยเสร็จแล้ว ก็จะมีกิจกรรมไหว้พระรับศีล ฟังพระสวดเจริญพุทธมนต์ จนถึงเวลา ๔ ทุ่ม ก็จะแยกย้ายกลับบ้าน วันรุ่งขึ้น เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ก็จะมีกิจกรรมทำบุญตักบาตร และทำบุญข้าวจี่ไปพร้อม ๆ กัน ถือเป็นเสร็จพิธีในการทำบุญแห่มาลัยของปีนั้น ๆ

ในปัจจุบันนี้ เมื่อใกล้ถึงเทศกาลชาวบ้านจะมีการรวมกันเป็นกลุ่มประมาณ ๔-๕ หลังคาเรือน หรือใครจะมีศรัทธาจะทำเฉพาะตนก็ได้ จะมาร่วมกันร้อยมาลัยข้าวตอกเป็นสาย ซึ่งจะมีความยาวประมาณ ๔ - ๖ เมตร เมื่อก่อนวันมาฆบูชาจะมาถึงหนึ่งวัน ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพวงมาลัยก็จะนำพวงมาลัยของตนเองมารวมกันที่จุดนัดหมาย เสร็จแล้วจะมีการนำพวงมาลัยมาแห่รอบเมืองเป็นขบวนสวยงาม เป็นที่น่าตื่นตาตื่นใจ และมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากท้องถิ่นส่วนอื่น ๆ จากนั้นจะนำไปถวายวัด ซึ่งทางวัดจะนำไปแขวนประดับประดาไว้บนศาลาการเปรียญเพื่อเป็นพุทธบูชา ซึ่งการจัดงานประเพณีทุกครั้ง เทศบาลตำบลฟ้าหยาด จะเป็นเจ้าภาพหลักในการจัดงาน โดยจะให้การสนับสนุนงบประมาณให้แก่ละชุมชนหรือหน่วยงานที่สนใจในการจัดทำมาลัยมาโชวีและประกวด ซึ่งชุมชนในตำบลฟ้าหยาดทุกชุมชน และหน่วยงานราชการที่อยู่ในอำเภอหำชะชัย จะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดพวงมาลัยเข้าร่วมขบวนแห่เป็นประจำทุกปี จึงนับได้ว่าเป็นประเพณีที่สร้างความสมัคสมานสามัคคีให้เกิดกับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

๒.๑.๒.๖ ระยะเวลาการแห่มาลัยข้าวตอก

อำเภอหำชะชัย จะมีการแห่มาลัยข้าวตอก ๒ ครั้ง คือ

๑. วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ก่อนวันมาฆบูชา ๑ วัน โดยแห่ไปทอดถวาย ณ วัดหอก่อง

๒. วัดฟ้าหยาดจะทำพร้อมๆ กับบุญประจำปี หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ รวมถึงบุญคุณลานให้เสร็จพร้อมกันทีเดียว อยู่ช่วงประมาณเดือนยี่หรือเดือนสอง

๒.๑.๒.๗ ประเภทของพวงมาลัย

พวงมาลัยของชาวอำเภอหำชะชัยมี ๒ แบบ คือ

๑. พวงมาลัยข้าวตอกแตก วัสดุที่ทำประกอบด้วยข้าวตอกแตกเป็นหลัก ข้าวตอกแตก คือ ข้าวเปลือกที่คั่วให้ข้าวแตกออกจากเปลือกด้วยความร้อนจากไฟ จะคล้ายกับข้าวโพดคั่ว

๒. พวงมาลัยแบบเส้นด้าย เป็นพวงมาลัยที่ทำด้วยเส้นด้ายเป็นหลัก ซึ่งวิธีการทำด้ายสุก จะอยู่ในขั้นตอนนำด้ายที่ทำเป็นดิวแล้วมาแช่น้ำประมาณ ๑ คืน ให้อืดตัวแล้วต้มน้ำใส่ข้าวสารดีจากนั้นช้อนเอาน้ำข้าวไว้เพื่อนำฝ้ายไปแช่หรือชุบให้อืดตัว ก่อนจะบีบน้ำ แล้วนำไปตาก เส้นฝ้ายจะมีลักษณะกลม ขณะที่นำไปตากต้องหมั่นไปดึงเพื่อให้เส้นด้ายตึงพอดี เมื่อด้ายแห้งแล้วก็นำไปใช้ในงานทำมาลัยต่อไปได้

๒.๑.๒.๘ วิธีการร้อยมาลัย

ผู้ที่ทำพวงมาลัย จะนำข้าวตอกแตกหรือฝ้ายมาทำพวงมาลัย ดังนี้

๑. พวงมาลัยข้าวตอกแตก จะร้อยต่อดอกแบบอุบะ โดยมีความยาวอยู่ ๓ ขนาด เราเรียกขั้นตอนนี้ว่า ทำสายพวงมาลัย จำนวนสายมากน้อย เล็กหรือใหญ่ ตามศรัทธากำล้างความสามารถของผู้ทำสายมาลัยจะถูกนำมามัดใส่กรงที่ทำด้วยไม้เป็นรูปสามเหลี่ยม ๒ อันผูกไขว้กัน ซึ่งจะทำให้เกิดมุมดังนี้

๑.๑ มุมนอก ๖ มุม จะมัดสายมาลัยที่สั้นที่สุด มุมละ ๕ - ๕ สาย

๑.๒ มุมใน ๖ มุม จะมัดสายมาลัยที่ยาวขนาดกลาง มุมละ ๕ - ๕ สาย

๑.๓ ตรงกลาง จะทำเป็นพวงใหญ่และยาวที่สุดสายเดียว จะมัดโยงมาจากไม้ที่ใช้ร้อยพวงมาลัยแห่

๒. พวงมาลัยเส้นด้าย ก็จะนำฝ้ายที่ทำเป็นเส้นด้ายเป็นดิว (ใจ, ไนหรือปอย) แล้วมาตคแต่งใส่กรงไม้เหมือนพวงมาลัยข้าวตอกแตก จะมีมุมนอก มุมใน และตรงกลาง สายมาลัยข้าวตอกแตกหรือมาลัยฝ้าย เมื่อมัดใส่กรงไม้แล้วก็จะนำมาประดับตกแต่งดังนี้

๒.๑ ตกแต่งเป็นลวดลาย เช่น ลวดลายตาข่าย ลายเกล็ด ลายก้านสามดอก ลายกระเบื้อง ลายสี่ก้านสี่ดอก ลายดาวกระจาย ลายแก้วชิงดวง ลายแมงมุม ลายดาวล้อมเดือน และลายวิมานแปลง ตามแต่ฝีมือและความชำนาญ

๒.๒ ตกแต่งด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ ทำเป็นดอกไม้ พู่ พุ่ม หรือสีลั่นของการประดิษฐ์งานฝีมือ

๒.๑.๒.๙ การแห่พวงมาลัย

พวงมาลัยที่ทำเสร็จแล้วจะนำไปแห่ในวันเวลาที่นัดหมายกัน คือ แห่ไปถวายวัดฟ้าหยาด ช่วงจัดงานบุญประจำปี (บุญกุ่มข้าวใหญ่) บุญคุณลาน และบุญพวงมาลัย ซึ่งจัดทำพร้อมกันช่วงเดือนยี่ (เดือนสอง) และแห่ไปถวายวัดหอก่องในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ ก่อนวันมาฆบูชา ๑ วัน ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของพวงมาลัยจะนำพวงมาลัยของตนเองมารวมกันยังที่นัดหมาย มีขบวนกลองยาวช่วยเพิ่มรสชาติความสนุกสนานมีชีวิตชีวาในการแห่ เจ้าของพวงมาลัยจะใช้ไม้ไผ่ลำยาวเพื่อยกหรือชูมาลัยให้สูงจากพื้นดิน จะได้ไม่ห้อย (ระ) ดิดพื้นดิน เพราะสิ่งของที่จะเป็นพุทธบูชาถือว่าเป็นของมีค่ายิ่งนัก ในขบวนแห่นอกจากพวงมาลัยข้าวตอกแตกและพวงมาลัยเส้นฝ้ายแล้ว ยังมีพานพุ่มที่จัดเป็นพุ่มเงิน พุ่มทอง และพุ่มดอกไม้ที่จัดประดับตกแต่งด้วยเงิน สิ่งของและปัจจัยไทยทานที่ประสงค์จะทำบุญตามกำลังศรัทธาของแต่ละคน

๒.๑.๓ การมีส่วนร่วมของวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด เครือข่าย และชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม

๒.๑.๓.๑ ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” แปลจากคำว่า “Culture” ซึ่งพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปไตยทรงพระพนธ์ ทรงบัญญัติขึ้น โดยทรงอธิบายว่า

“คำว่า วัฒนธรรม นี้ได้ผูกขึ้นเพื่อให้มีความหมายตรงคำว่า Culture คำว่า Cultureตรงมูลศัพท์หมายความว่า เพาะปลูกในหิ้งอกงาม เป็นการแสดงถึงความเจริญของอกงาม ซึ่งเปรียบได้กับการเพาะปลูกพันธุ์ไม้ในหิ้งอกงาม ผลดอกออกผลเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ในอนาคตจะใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ตนได้ ไม่ว่าในทางกาย เช่น การใช้บริโภคหรือใช้ประกอบทำสิ่งของเครื่องใช้ที่มนุษย์จะใช้ได้ หรือทางใจ เช่น การชมในฐานที่เป็นสิ่งเจริญตาเจริญใจ เป็นต้น และการเพาะเลี้ยงสัตว์ให้เจริญอกงามก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จึงรวมอยู่ในภาคความคิดของคำว่า Culture นี้ด้วยเหมือนกัน วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญของอกงามดังที่กล่าวมานี้ ฉะนั้น ภูมิธรรม แห่งความเจริญของอกงาม ซึ่งได้แก่ Culture จึงได้ใช้คำว่า วัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๗ : ๑ ; อ้างอิงจาก สมบัติ พลายน้อย. ๒๕๓๗ : คำนำ)

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ๒๕๔๗ : ๒ - ๓)

ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชน ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้ว่า

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญของอกงามในวิถีชีวิตแห่งชีวิตของส่วนรวม

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้

วัฒนธรรม คือ สิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่รู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อกันมาเป็นประเพณี

วัฒนธรรม คือ ความคิดเห็น ความรู้ ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะความเชื่อ ประเพณี

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๕ สาขา ดังนี้

๑) สาขาศิลปะ (The Arts) ได้แก่ ภาษา วรรณคดี ฟิล์มร่า วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ละคร ประติมากรรม ฯลฯ

๒) สาขามนุษยศาสตร์ (The Humanities) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ปรัชญา ค่านิยมในสังคม ฯลฯ

๓) สาขากีฬาและนันทนาการ (The Sports and Recreation) ได้แก่ การเล่นมวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง ฯลฯ

๔) สาขาช่างฝีมือ (The Practical Craft) ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ

๕) สาขาคหกรรมศิลป์ (Domestic Arts) ได้แก่ ความรู้เรื่องอาหาร เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ความรู้เรื่องบ้าน เรื่องผ้า การต้อนรับแขก มารยาทในการกินอยู่ ความรู้ในการดูแลเด็ก การแก้ปัญหาในครอบครัว ฯลฯ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง พฤติกรรมและสิ่งทีคนในหมู่ผลิต สร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน ละร่วมใจอยู่ในหมู่พวกของตน

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ ละศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” คือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งหมดของสังคม ตั้งต้นแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด และสติปัญญาออกมา จนถึงท่าทีและวิธีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของคน ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ตลอดจนความรู้ ความเข้าใจ ท่าทีการมอง และการปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อม ถ้าพูดให้เข้าใจง่าย วัฒนธรรมเป็นทั้งการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ทั้งหมดที่ได้ช่วยมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อกันมาได้และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้ โดยสรุปวัฒนธรรม คือ ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถที่สังคมนั้นมีอยู่หรือเนื้อตัวทั้งหมดของสังคมนั้นเอง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๔๗ : ๒) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมเป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกัน วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

จากความหมายของวัฒนธรรมที่กล่าวไว้ข้างต้น ได้ชี้ให้เห็นถึงมุมมองที่ต่างกันของวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแต่มีความหมายและมีคุณค่าทั้งสิ้น ฉะนั้นในการดำเนินงานวัฒนธรรมจึงเป็นการดำเนินงานเพื่อให้บังเกิดผลต่อชีวิตของคนในชาติ โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลและยั่งยืนระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อมแลธรรมชาติ

๒.๑.๓.๒ ขอบข่ายงานวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (๒๕๔๗) : ๖ – ๑๑) ได้แบ่งขอบข่ายงานวัฒนธรรมไว้ ๘ ขอบข่ายงาน ดังนี้

๑. งานวิจัยวัฒนธรรม หมายถึง การสำรวจ ศึกษา สังเคราะห์ และวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม เสริมสร้างอัตลักษณ์ และแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม

๒. งานอนุรักษ์วัฒนธรรม หมายถึง การพิทักษ์รักษา และธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ทั้งที่เป็น รูปธรรมและนามธรรม เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในความเป็นชาติ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นหลัง

๓. งานฟื้นฟูวัฒนธรรม หมายถึง การเลือกสรรวัฒนธรรมที่สูญหายหรือกำลังเสื่อมสลาย มาทำให้มีความหมายและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในชาติ

๔. งานพัฒนาวัฒนธรรม หมายถึง การริเริ่มสร้างสรรค์และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย บังเกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิต สังคม และธรรมชาติ โดยที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย

๕. งานถ่ายทอดวัฒนธรรม หมายถึง การนำวัฒนธรรมที่ผ่านการเลือกสรรถ่วงกรองแล้วไปใช้ในกระบวนการให้การศึกษา อันจะยังผลให้สมาชิกในสังคมเกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า และนำไปปฏิบัติอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับยุคสมัย

๖. งานส่งเสริมกิจกรรมวัฒนธรรม หมายถึง การสนับสนุนให้บุคคลหรือหน่วยงาน สามารถจัดกิจกรรมวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

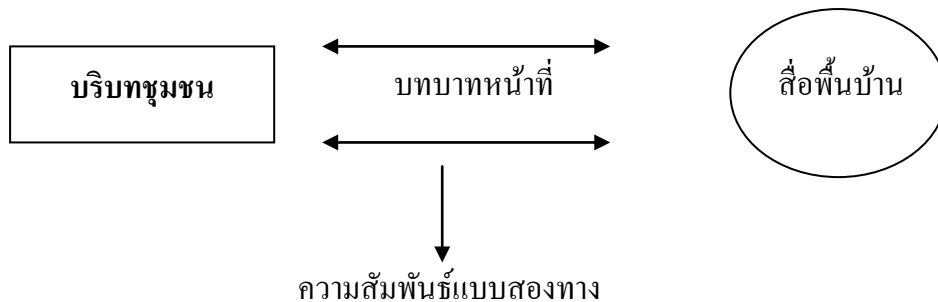
๗. งานเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรม ได้มีโอกาสแสดงออกและพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ ถึงขั้นที่สมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติในด้านนั้น ๆ รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงาน ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ได้ทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมผู้ที่มีความรู้ความสามารถพิเศษทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในอนาคต

๘. งานแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม หมายถึง การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน อันจะนำไปสู่สันติภาพและสันติสุขแห่งการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ

๒.๑.๓.๓ แนวคิดด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น / วัฒนธรรมพื้นบ้าน

สมสุข หินวิมาน (๒๕๕๑ : ๒) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ว่า วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพชน หรืออาจเรียกได้ว่า เป็นสื่อพื้นบ้าน ที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น/เฉพาะที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น และถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้น ในการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือสื่อพื้นบ้าน จะต้องพิจารณาควบคู่ไปกับบริบทของชุมชน ซึ่ง เป็นความสัมพันธ์แบบสองทาง ดังนี้

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่า สื่อพื้นบ้านกับชุมชนต่างมีความสัมพันธ์แบบการทำหน้าที่ซึ่งกันและกัน เช่น ถ้าชุมชนเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ก็จะเอื้อ/ทำหน้าที่สร้างเสริมให้สื่อพื้นบ้านเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ตาม และในทางกลับกัน หากสื่อพื้นบ้านเข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) ก็จะส่งผลให้ชุมชนนั้น ๆ เข้มแข็ง (หรืออ่อนแอ) เป็นเงาตามตัว ดังนั้น ในการศึกษาสื่อพื้นบ้านจำเป็นต้องวิเคราะห์บริบทของชุมชนให้ถ่องแท้ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. อายุ/การก่อรูปชุมชน ซึ่งจะมีหลักฐานพื้นฐานง่าย ๆ ว่า หากชุมชนมีอายุยาวนาน ก็แปลว่า แนวโน้มสายสัมพันธ์น่าจะแนบแน่น และมีต้นทุนวัฒนธรรมมากมาย แต่ตรงกันข้าม หากเป็นชุมชนเกิดใหม่หรืออายุไม่มากนัก การต่อสู้กับแรงกระหน่ำจากภายนอกก็จะประาะบางกว่า

๒. สภาพภูมิศาสตร์ชุมชน เช่น ถ้าเป็นพื้นที่อยู่ติดกับคลองหรือทะเล ชาวบ้านก็จะสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตดังกล่าว

๓. ลักษณะหมู่บ้านเปิด/ปิด กล่าวคือ ยิ่งหากชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมที่ปิดต่อโลกภายนอก โอกาสที่จะอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นเดิมจะเป็นไปได้สูง แต่ถ้าเป็นชุมชนเปิด (อาทิ มีถนนตัดผ่าน เป็นชุมชนแบบเมืองใหญ่) สื่อพื้นบ้านก็ต้องต่อสู้เผชิญหน้ากับคลื่นลมค่อนข้างสูง

๔. อัตลักษณ์/ตัวตนชุมชน อัตลักษณ์หมายถึง การสื่อสารเพื่อแสดงออกว่าเราเป็นใคร เหมือนหรือต่างจากผู้อื่นอย่างไร การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนก็เพื่อค้นหารอยเชื่อมมาที่วัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจาก สื่อ/วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นช่องทางที่สื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนได้ดีที่สุด

๕. ทิศทางสังคม อันได้แก่ ระบบเครือญาติ บุคคล สายสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการสืบทอดและการต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสื่อพื้นบ้าน

๖. การเมืองและบทบาทของผู้นำ การศึกษาการเมืองและบทบาทของผู้นำจะมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการค้นหาบุคคลหรือผู้นำที่มีแนวโน้มจะสนใจการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม

๗. ความเชื่อชุมชน เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเกือบทั้งหมดจะมีมติความเชื่อ/ความศักดิ์สิทธิ์หล่อเลี้ยงอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัยอาจต้องเริ่มต้นเก็บข้อมูลด้านความเชื่อชุมชนเป็นพื้นฐานก่อน อาทิ เรื่องการบูชาครู ผีปู่ย่า ตายายโนรา ฯลฯ

๘. การสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาเส้นทางการไหลเข้าออกของข่าวสารในชุมชน ตลอดจนการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน เช่น ถ้าชุมชนมีการไหลเข้าออกและตรวจสอบข่าวสารจากภายนอกได้ดี ก็แปลว่า น่าจะมีแรงปะทะต่อสู้กับโลกภายนอกได้สูง

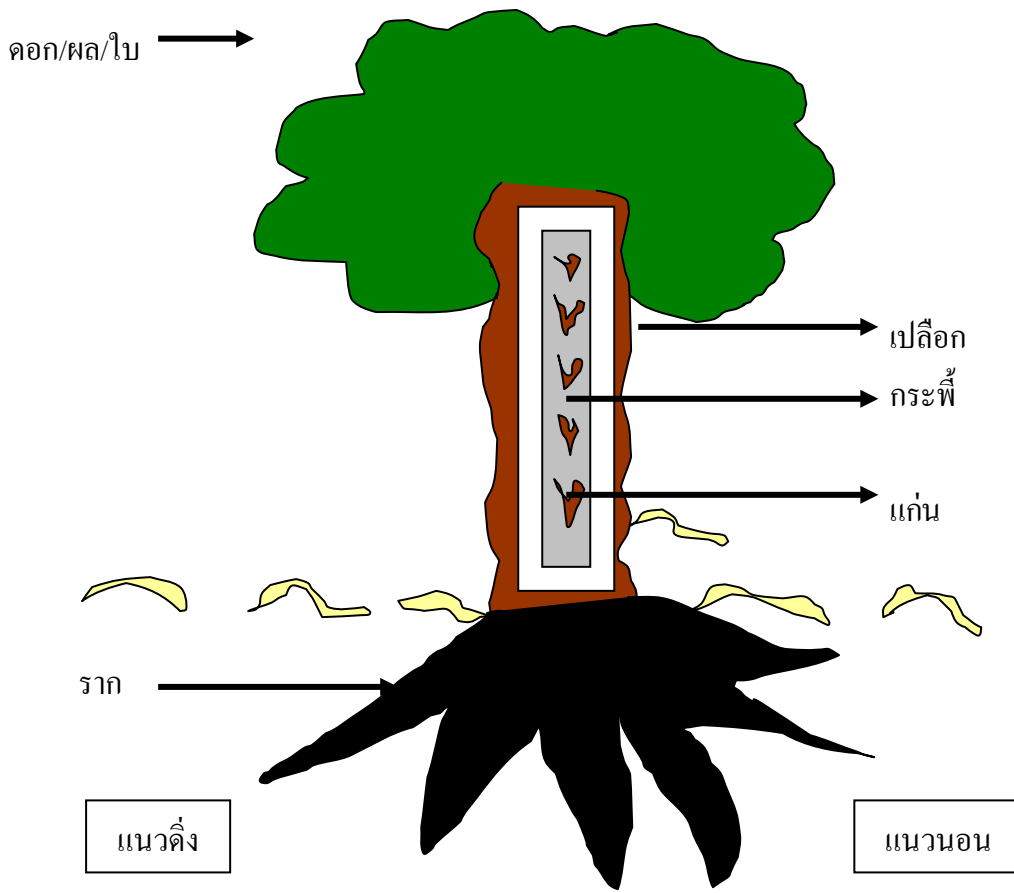
จากการวิเคราะห์บริบทชุมชนด้านต่าง ๆ จะช่วยให้สามารถประเมินสถานการณ์ชุมชนได้ว่าชุมชนที่เลือกศึกษาวิจัยนั้น เป็นชุมชนที่มีศักยภาพเข้มแข็ง ปานกลาง หรืออ่อนแอนั่นเอง

๒.๑.๓.๔ แนวคิดการศึกษาวิจัยและทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

ในการศึกษาวิจัยและทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม นั้น สมสุข หินวิมาน (๒๕๕๑ : ๖ – ๑๔) ได้กล่าวไว้ว่า จะต้องเริ่มต้นด้วยหลักการง่าย ๆ ที่เป็นสูตร “๔ รู้” ว่า รู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน ดังนี้

๑. รู้จัก : การวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้าน โดยปกติแล้วในการที่จะศึกษาสื่อชนิดใดประการแรกนั้นจำเป็นต้องรู้จักคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านชนิดนั้น ๆ ให้ถ่องแท้มากที่สุด ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

๒. รู้ใจ : การวิเคราะห์ “ต้นไม้อะไรให้คุณค่า” ของสื่อพื้นบ้าน ซึ่งหากจะเปรียบเทียบสื่อพื้นบ้านเป็นต้นต้นไม้ และเมื่อผ่าต้นไม้ออกมา จะเห็นองค์ประกอบของต้นไม้เป็น ๒ แนวดังนี้

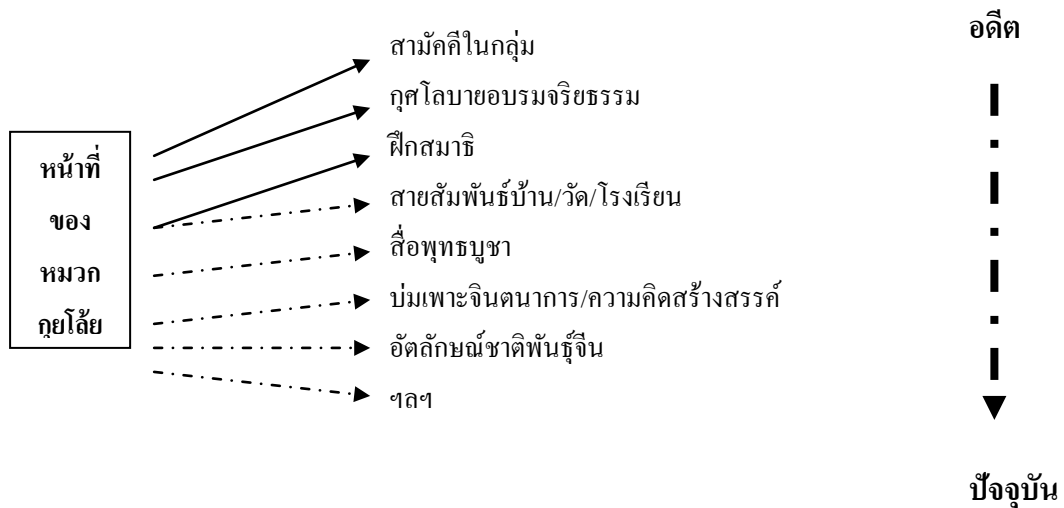
๑) การวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่าในแนวตั้ง ซึ่งประกอบด้วย ราก/ต้น/ดอกใบ/ผล การวิเคราะห์ต้นไม้แนวนี้ก็เพื่อให้เข้าใจคุณค่า/ความหมายของสื่อพื้นบ้าน เนื่องจากว่า สื่อพื้นบ้านจะมีทั้ง ส่วนที่มองเห็นชัดเจน อันได้แก่ ต้นดอกใบผล ซึ่งเป็นองค์ประกอบเชิงรูปแบบของสื่อพื้นบ้านที่สามารถ ปรับประยุกต์ได้ กับอีกส่วนหนึ่งที่มองไม่เห็น คือราก ที่แม้ว่าจะอยู่ใต้ดิน/เป็นนามธรรม แต่ก็สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้น หลังจากวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้านแล้ว จะต้องนำคุณลักษณะต่าง ๆ มาจัดให้เห็นว่า อะไรคือราก (คุณค่า/ความหมาย) และอะไรคือ ต้นดอกใบผล (หรือรูปแบบของสื่อพื้นบ้าน)

๒) การวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่าในแนวนอน อันหมายถึง การผ่าเฉพาะลำต้นออกมาดู และเห็นเป็นเปลือก/กระจี/แก่นของต้นไม้ ในกรณีนี้จะใช้เปรียบเทียบกับการศึกษาเพื่อให้เข้าใจการสืบทอด/ ปรับตัวของสื่อพื้นบ้านว่า ถ้าเป็นส่วนที่เป็นเปลือก (หรือแม้แต่กระจี) ก็จะปรับเปลี่ยนได้ แต่ถ้าเป็นส่วน ของแก่นแล้ว ทุกครั้งที่มีการปรับประยุกต์สื่อพื้นบ้าน ก็จะต้องพยายามรักษาส่วนนี้เอาไว้เสมอ

๓. รู้ใช้: การวิเคราะห์หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ให้กับชุมชน ท้องถิ่นมากมาย ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และสังคม ดังนั้น ในการวิจัยสื่อพื้นบ้านจึงต้องสกัดให้เห็นหน้าที่ สำคัญของสื่อพื้นบ้านที่เราศึกษาอยู่ว่าทำอะไรได้บ้าง ซึ่งตัวอย่างของบางบทบาทหน้าที่เด่น ๆ ของสื่อ พื้นบ้าน ได้แก่

- ให้ข่าวสาร - ให้การศึกษา
 - อบรมจริยธรรม - บันเทิง
 - ปลดปล่อยทางเพศ - พัฒนาภูมิปัญญา/จิตใจ
 - สร้างสามัคคี - รักษาพยาบาล
 - วิพากษ์วิจารณ์สังคม - แสดงอัตลักษณ์
- ระดับหน้าที่
- ระดับบุคคล
 - ระดับกลุ่ม
 - ระดับสังคม

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่า หากหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านชนิดใดในปัจจุบันเริ่มที่จะจำกัดตัวเอง การวิเคราะห์หน้าที่นั้นก็จะอาจจะช่วยเสริมหน้าที่ใหม่ ๆ ให้กับสื่อพื้นบ้านชนิดนั้นได้ เช่น การวิเคราะห์ของหมวกสานกุยโล้ย ที่ ต.วังตะกู จ.นครปฐม

จากแผนภาพนี้ จะเห็นได้ว่า ในอดีตการสานหมวกกุยโล้ย จะทำหน้าที่เพียงสร้างสามัคคีในกลุ่ม ใช้เป็นพื้นที่อบรมจริยธรรม หรือฝึกสมาธิ แต่ในปัจจุบัน เมื่อสถานการณ์ชุมชนเปลี่ยน สายสัมพันธ์เริ่มห่างหาย ทั้งครู พระ และชาวบ้าน ก็ร่วมกันแสวงหาวิธีการขยายศักยภาพของหมวกกุยโล้ยออกไป ให้มาทำหน้าที่เพิ่มเติม เช่น สร้างสายสัมพันธ์บ้านวัดโรงเรียน ใช้เป็นสื่อพุทธบูชา สร้างจินตนาการสร้างสรรค์ ไปจนถึงสร้างอัตลักษณ์และสำนึกชาติพันธุ์ท้องถิ่น

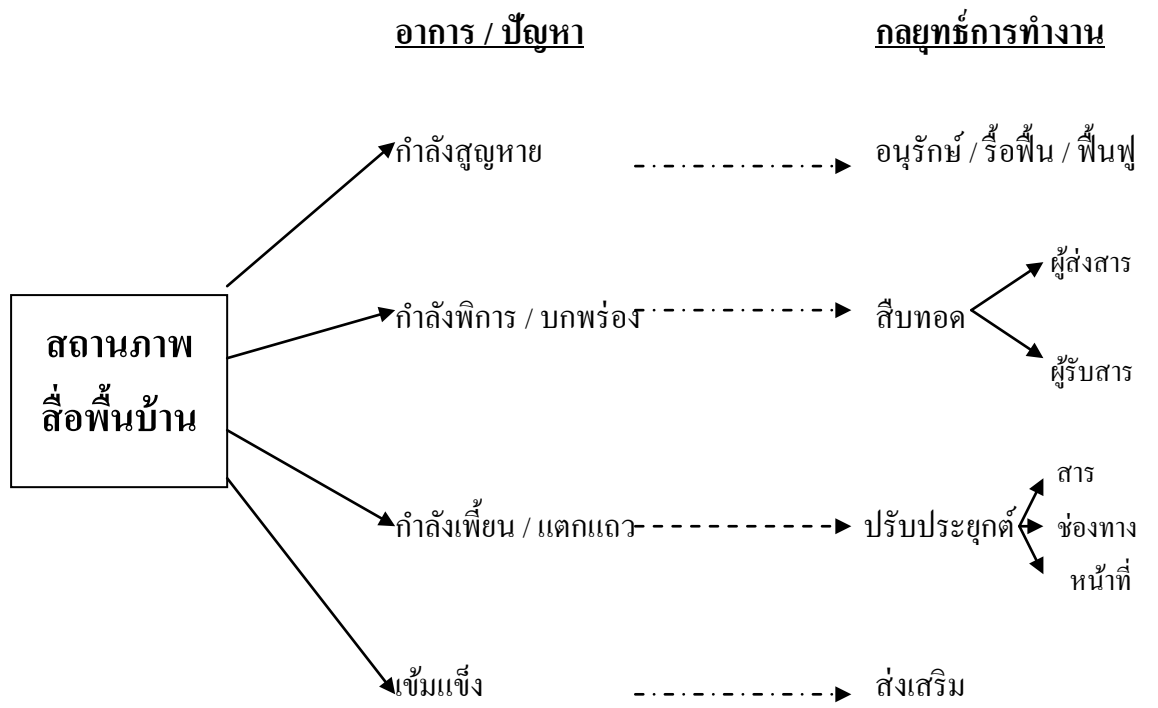
๔. รู้รักษา: กระบวนการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน ตามหลักนิเทศศาสตร์นั้น การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครบธาตุทั้ง ๔ คือ ผู้ส่งสาร(S) เนื้อหา(M) ช่องทาง(C) และผู้รับสาร(R) เพราะฉะนั้น หากเราจะทำวิจัยหรือทำงานด้านสืบทอดสื่อพื้นบ้านแล้ว ก็ต้องสืบทอดให้ครบทั้ง ๔ ด้าน

อย่างไรก็ดี โดยทั่วไปศิลปิน/นักวัฒนธรรมท้องถิ่น มักจะสนใจทำงานสืบทอด S-M-C-R อยู่เป็นปกติแล้ว แต่ทว่าองค์ประกอบที่มักถูกมองข้ามในแง่การสืบทอดก็คือ ผู้รับสาร(หรือตัว R) ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน เช่น หากในอดีต มีแต่ศิลปินและตัวสื่อพื้นบ้านที่ถูกสืบทอดไว้ แต่ขาดผู้รับสารที่ดูแลศิลปะหรือขาดความรู้ในการเสพงานศิลปะ สื่อพื้นบ้านแขนงนั้นก็มีความสูญสลายไปเช่นกัน

นอกจากการสืบทอดที่ครบทั้ง ๔ ธาตุ ของ S-M-C-R แล้ว กระบวนการสืบทอด ยังอาจเริ่มต้นจากการวิเคราะห์คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านนั้น ๆ แล้วสืบทอดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญให้ครบ เนื่องจากสื่อพื้นบ้านถือเป็นมรดกร่วมกันของชุมชน ดังนั้น การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ก็จำเป็นต้องให้เป็นการทำงานที่ร่วมกันครบเจ้าของวัฒนธรรมทุกกลุ่ม ตั้งแต่ศิลปิน ผู้นำชุมชน พระ ครู ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ใหญ่ ชาวบ้านทุกคนไปจนถึงกลุ่มวัยรุ่นและเยาวชน ทั้งนี้เนื่องจากว่าวัยรุ่นและเยาวชนนั้นก็คืออนาคตของสื่อพื้นบ้านนั่นเอง และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น การสืบทอดสื่อพื้นบ้านต้องยึดหลักปฏิบัติที่ชื่อว่า หลักสิทธิเจ้าของวัฒนธรรม อันแปลว่า การตัดสินใจชะตากรรมของวัฒนธรรมท้องถิ่นต้องมาจากข้อตกลงร่วมกันของคนวงในวัฒนธรรมนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น ต้องไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ องค์กรธุรกิจ หน่วยงานท่องเที่ยว หรือบุคคลภายนอกวัฒนธรรมที่เป็นผู้เข้าไปกำหนดให้ชุมชนปรับเปลี่ยนสื่อพื้นบ้าน แต่ในทางตรงกันข้าม การปรับประยุกต์และสืบทอดสื่อพื้นบ้านต้องเป็นตัวชุมชนเองที่ตัดสินใจชะตากรรมทางวัฒนธรรมของพวกเขา

๒.๑.๓.๕ กระบวนการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่น

สมสุข หินวิมาน (๒๕๕๑ : ๑๕) กล่าวว่า ภายหลังจากการวิจัยเพื่อรู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้านแล้ว กระบวนการทำงานหรือบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจกำหนดไว้เป็น ๔ เส้นทางด้วยกัน ตามแต่ “สถานภาพ” ของสื่อพื้นบ้านนั้น ๆ ดังนี้

จากแผนภาพแสดงให้เห็นได้ว่า

๑. หากสื่อพื้นบ้านนั้นประสบปัญหากำลังสูญหาย กลยุทธ์การทำงานที่สำคัญก็คือ การรื้อฟื้น / ฟื้นฟู ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่หน่วยงานทางวัฒนธรรมของรัฐสนใจทำอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว

๒. หากสื่อพื้นบ้านนั้นอยู่ในภาวะกำลังพิการ/บกพร่อง (เช่น ขาดผู้รับสารรุ่นใหม่) ก็จำเป็นต้องหาทางสืบทอดทั้งตัวผู้ส่งสารและผู้รับสาร

๓. หากสื่อพื้นบ้านนั้นกำลังเพี้ยน/แตกแถว (เช่น กรณีของหมอลำที่เริ่มกลายเป็นหมอลำซึ่งแต่เพียงสายพันธุ์เดียว หรืองานศิลปะปูนปั้นที่เริ่มถูกทำให้เป็นของที่ระลึกขายนักท่องเที่ยวที่ไม่เข้าใจคุณค่า) ก็ต้องเน้นการปรับประยุกต์ให้คุณค่าแท้จริงกลับคืนมา

๔. หากสื่อพื้นบ้านนั้นเข้มแข็งอยู่แล้ว ก็อาจต้องหาทางส่งเสริมเป็นระยะ ๆ เพื่อป้องกันความอ่อนแอในวันข้างหน้า

สอดคล้องกับ ภาณุจนา แก้วเทพ(๒๕๕๑ : ๑) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน จะต้องมีแนวทางในการบริหารจัดการวัฒนธรรมใน ๔ แนวทาง ดังนี้

๑. การอนุรักษ์วัฒนธรรม คือ การธำรงรักษาตัว “ต้นฉบับทางวัฒนธรรม” (ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล วัตถุธรรม ธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ) ให้เหมือนเดิม

๒. การสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งเน้นหนักการสืบทอดตัวบุคคล ทั้งที่เป็นผู้สร้างและผู้สืบทอดวัฒนธรรม

๓. การปรับปรน/ปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ ๆ การปรับประยุกต์อาจจะพิจารณาได้ใน ๒ มิติ คือ การปรับตัวสื่อ/ศิลปวัฒนธรรม เช่น การนำเรื่องราวของละครโทรทัศน์มาแสดงในหนังตะลุง หรือการปรับหน้าที่ของวัฒนธรรม เช่น การนำเอาโนราห์มาใช้ในการออกกำลังกายเป็นโนราบิก

๔. การส่งเสริม/เผยแพร่วัฒนธรรม นั้นให้แผ่ขยายออกไปยังคนกลุ่มอื่น ๆ พื้นที่อื่น ๆ เช่น การนำไปกลางมาแสดงในระดับประเทศ / ต่างประเทศ

ทั้งนี้การเลือกแนวทางในแต่ละแนวทางนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพของศิลปะ/วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นๆ เช่น

- หากวัฒนธรรมนั้น อยู่ในสภาพที่ใกล้จะสูญหาย ก็ต้องอนุรักษ์หรือสืบทอด
- หากวัฒนธรรมนั้น ไม่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง ก็คงต้องปรับประยุกต์
- หากวัฒนธรรมนั้นเริ่มผิดเพี้ยนไปจากความหมายดั้งเดิม ก็ต้องรื้อฟื้นความหมายเดิมขึ้นมา
- หากวัฒนธรรมนั้นสูญสลายไปแล้ว ก็ต้องรื้อฟื้นและฟื้นฟูขึ้นมาใหม่
- หากวัฒนธรรมนั้นอยู่ในสภาพสมบูรณ์แข็งแรงดี ก็น่าจะส่งเสริมเผยแพร่ เป็นต้น

ดังนั้น การที่ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกของบ้านฟ้าหยาด อำเภอหาวชะชัย จังหวัดยโสธร ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่ในอดีต ได้มีการปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ๆ จำเป็นจะต้องหาแนวทางในการสร้างความตระหนัก การยอมรับและเห็นคุณค่า ความสำคัญของประเพณีดั้งเดิมที่แท้จริงให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน และให้มีความกล้าที่จะเผยแพร่หรือนำเสนอต่อสาธารณชนด้วยความรู้สึกรับผิดชอบและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนถือเป็นหัวใจของการดำเนินงานวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งมีความหลากหลายในตัวของมันเอง จึงจำเป็นที่จะต้องให้คนในชุมชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรม จึงจะเกิดผลให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ รักษา และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ค้ำจุนของชาติ

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การสอบถามข้อมูลเชิงคุณภาพ

๓.๑.๑.๑ ทำหนังสือราชการจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร แจ้งให้กลุ่มประชากรที่จะเก็บข้อมูล สัมภาษณ์ทราบ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน

๓.๑.๑.๒ กำหนดนัดหมายวัน เวลา สถานที่ในการเก็บข้อมูล สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ โดยพูดคุยถึงประเด็นการศึกษาที่กำหนดไว้ ทำการจดบันทึกและถ่ายภาพประกอบ

๓.๑.๒ การวิจัยแบบกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

๓.๑.๒.๑ ทำหนังสือราชการจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร แจ้งให้กลุ่มตัวอย่างที่จะจัดกิจกรรมกระบวนการเวทีชาวบ้านทราบ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการดำเนินงานจัดประชุม

๓.๑.๒.๒ กำหนดนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ โดยผู้วิจัยและคณะจะดำเนินการเวทีชาวบ้านเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเป็นอย่างไร เพื่อเสนอแนวทางอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก โดยนิมนต์พระสงฆ์ เชิญปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เข้าร่วมในเวทีเสวนาชุมชน

๓.๑.๒.๓ ทำการบันทึกและพรรณนาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงที่ได้จากการจัดกิจกรรม

๓.๒ ประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาในครั้งนี้ จะศึกษากับกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน และเยาวชน ในตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

๓.๓.๑ การจัดเวทีเสวนา/เวทีชุมชน

๓.๓.๒ การสัมภาษณ์

๓.๓.๓ การสังเกตและจดบันทึก

๓.๔ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

นำเสนอผลการศึกษาโดยการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นถึง

๓.๔.๑ การเชื่อมโยงทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมกับการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น

๓.๔.๒ ภาพการจัดเวทีชาวบ้านที่ร่วมกันวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการสภาพและ บทบาทหน้าที่ของประเพณีแห่งมาลัยข้าวตอกทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เป็นอย่างไร และจะมีแนวทางดำเนินงานอย่างไร ที่จะให้ประเพณีดังกล่าวมีความเข้มแข็ง จนสามารถนำมาเป็นเครื่องมือ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๓.๔.๓ กระบวนการในการทำงานของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร สภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร เครือข่ายและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยผ่านรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ

๓.๔.๔ ปัจจัยในการสร้างเสริมศักยภาพของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัด ยโสธรในด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

บทที่ ๔

ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

๔.๑ ผลการศึกษาที่ได้

ผลจากการศึกษางานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอห้วยซ้อชัย จังหวัดยโสธร สามารถสรุป ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษา ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ ๑ เพื่อศึกษากระบวนการในการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร สภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอห้วยซ้อชัย จังหวัดยโสธร

ผลการศึกษา

ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการ วัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอห้วยซ้อชัย จังหวัดยโสธร วัฒนธรรมจังหวัด ยโสธร และสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ได้ร่วมกันดำเนินงาน ดังนี้

๑. ได้ดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานวิจัย โดยกราบนิมนต์พระสงฆ์ เรียนเชิญปราชญ์ชาวบ้าน ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน และเยาวชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรม จังหวัด เข้าร่วมเป็นคณะทำงานวิจัย

๒. เมื่อได้คณะทำงานวิจัยแล้ว ได้มีการเรียนเชิญคณะทำงานวิจัย เข้าร่วมประชุมเพื่อระดมความคิด ฝึกกำลัง เชื่อมโยงแนวความคิดเพื่อร่วมกันค้นหาปัญหาของชุมชน (ข้อมูลของชุมชน) แล้วร่วมกันกำหนด วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และรูปแบบของกิจกรรม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำงานร่วมกัน อันจะนำไปสู่ สิ่งที่ดีที่สุด เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด

๓. แนวความคิดที่ได้จากหลาย ๆ ฝ่าย ได้นำมาสู่การ จัดทำโครงการวิจัยร่วมกัน เพื่อนำเสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ใช้พิจารณาประกอบการสนับสนุนงบประมาณในการ ดำเนินงาน ซึ่งโครงการวิจัยดังกล่าว ได้ผ่านการกลั่นกรองและให้ความเห็นชอบจากคณะทำงานวิจัยแล้ว

๔. เมื่อโครงการวิจัยได้รับการอนุมัติงบประมาณในการดำเนินงานแล้ว ได้มีการเรียนเชิญ คณะทำงานวิจัย มาร่วมกันสร้างเครื่องมือวิจัยอีกครั้งหนึ่ง โดยเครื่องมือวิจัยที่จะใช้ในการวิจัย มีดังนี้

๔.๑ การจัดเวทีเสวนา เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณี แห่มาลัยข้าวตอกทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเป็นอย่างไร และจะมีแนวทางดำเนินงาน อย่างไร ที่จะให้ประเพณีดังกล่าวมีความเข้มแข็ง จนสามารถนำมาเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็ง

ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยได้ร่วมกันกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่จะให้ข้อมูล จำนวนและตัวบุคคลที่จะเข้าร่วมเสวนา วิทยากรกระบวนการ ผู้จัดบันทึก ผู้สังเกตการณ์ และผู้บันทึกภาพ เป็นต้น

๔.๒ การสัมภาษณ์ เป็นการซักถามข้อมูลในบางประเด็นที่ต้องการความกระจ่างชัดเจนขึ้น หรือรายละเอียดปลีกย่อยเพื่อนำมาเติมเต็มให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นพิธีการ ทั้งนี้คณะทีมงานวิจัยได้ร่วมกันกำหนดแบบบันทึกรายงานผลการสัมภาษณ์ไว้ด้วย

๔.๓ การสังเกตและจดบันทึก เป็นการมองในสิ่งที่คนอื่นมองไม่เห็น ซึ่งต้องอาศัยการใคร่ครวญและวิเคราะห์บริบทรอบ ๆ ตัว แล้วนำมาบันทึก เพื่อให้สามารถมองเรื่องราวได้เป็นระบบ และสามารถนำมาใช้อธิบายโยงใยในเรื่องนั้น ๆ ได้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งเครื่องมือวิจัยนี้จะนำไปใช้ในทุกระดับขั้นตอนของการทำงานวิจัย

๕. การดำเนินการจัดเก็บข้อมูล

หลังจากได้เครื่องมือวิจัยเรียบร้อยแล้ว คณะทีมงานวิจัยในฝ่ายจัดเก็บข้อมูล ได้ออกเดินทางไปจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ในด้านบริบทของชุมชน ประวัติและความเป็นมาของงานประเพณีแห่มาลัยคตึกความเชื่อ ตลอดจนขั้นตอนการดำเนินงานเกี่ยวกับงานประเพณีแห่มาลัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุด แล้วนำข้อมูลที่ได้มารวบรวม ประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนของการจัดเวทีชาวบ้าน ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๑ ณ ศาลาการเปรียญวัดหอก่อง ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร โดยกำหนดหัวข้อเรื่องในการเสวนา คือ “สภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกที่มีต่อชุมชนบ้านฟ้าหยาด” ซึ่งมีผู้เข้าร่วมเสวนาประกอบด้วยบุคคลในฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้

ผู้เข้าร่วมอภิปราย

๑. พระครูพิศาลปัญญาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดหอก่อง
๒. นายประยงค์ แก่นลา	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร
๓. นายสมบัติ วงศ์ไชย	นายกเทศมนตรีตำบลฟ้าหยาด
๔. นางประทีป เจริญชัย	ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒
๕. นายเดชชาติ มาลัย	ประธานคณะกรรมการชุมชน หมู่ที่ ๔
๖. นางไพริน ศรีบุญมี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑
๗. นายสมคิด ทีฆะสุข	ประธานคณะกรรมการชุมชน หมู่ที่ ๑
๘. นายสัมฤทธิ์ กุหลาบขาว	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๘
๙. นางวนิดา จักขุภรรจ์	ประธานคณะกรรมการชุมชน หมู่ที่ ๓
๑๐. นางวิจิตร ศรีษะคำ	ตัวแทนชุมชน หมู่ที่ ๓
๑๑. นางบุญโฮม ศรีนาวัดน์	รองประธานคณะกรรมการชุมชน หมู่ที่ ๓
๑๒. นางสุดาวดี หอมวงษ์	ครู โรงเรียนมหาชนะชัยวิทยาคม
๑๓. นางสาวข้าวฟ่าง พร้อมทรัพย์	ตัวแทนเยาวชน หมู่ที่ ๒

ผู้ดำเนินรายการ

๑. นายพงษ์เทพ เพียรทำ รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร
๒. นายมัฆวาน คำแถม นักวิชาการศึกษา ๖ เทศบาลตำบลฟ้าหยาด

ผู้จัดบันทึก

- นางสาววาสนา ไชยพรรณานา นักวิชาการวัฒนธรรม ๘ว สนง.วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร

ผู้สังเกตการณ์

- นางมลวิมลย์ ชัยเรียบ คณะทีมงานวิจัย บ้านฟ้าหยาด หมู่ที่ ๓

ผู้บันทึกภาพ

- นายสมศักดิ์ สาโคด นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว สนง.วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร

จากการดำเนินงานวิจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร และสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ได้ยึดหลักกระบวนการในการทำงานแบบมีส่วนร่วมใน ๕ ร่วม คือ

๑. **ร่วมใจ** คือ การให้ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคชุมชน ได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานวิจัย เพื่อ “ถักทอ” และ “เชื่อมโยง” ในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นและจังหวัดให้เกิดพลังในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างพร้อมเพรียงและไปในทิศทางเดียวกัน มีความรู้สึกเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน และเกิดความไว้วางใจต่อกัน

๒. **ร่วมคิด** คือ การให้ทุกคนได้ใช้ความคิด เหตุผล ได้มีการระดมสมอง กำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงานร่วมกัน

๓. **ร่วมทำ** คือ การให้ทุกคนได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ ทั้งในด้านการจัดเก็บข้อมูล การจัดเวทีเสวนา การประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล ตลอดจนการเรียบเรียงและเขียนรายงานวิจัย

๔. **ร่วมเรียนรู้** คือ การให้ทุกคนได้รู้จักการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้รู้จัก ฐิู้ใช้ และรู้วิธีการรักษา สืบทอดประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

๕. **ร่วมแก้ปัญหา** คือ การให้ทุกคนได้ร่วมกันศึกษา ค้นคว้าหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการของชุมชน ตลอดจนคิดหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน

วัตถุประสงค์ที่ ๒ เพื่อศึกษาปัจจัยในการสร้างเสริมศักยภาพของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรในด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษา

ในการทำงานวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม มีปัจจัยในการสร้างเสริมศักยภาพของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรในด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพได้ คือ

๑. การให้ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน โดยวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ได้มีการทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้สามารถดำเนินงานเป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ มีความเอื้อเฟื้อ และให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒. การสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน โดยมีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความเปิดเผยและจริงใจต่อกัน มีความไว้วางใจต่อกัน และเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน

๓. การประสานงานที่ดี คือ ในการประสานงาน จะมีการประสานงานแบบเป็นกันเอง ให้ความสำคัญสนทนแบบฉันท์พี่น้อง และมีบรรยากาศแบบเป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีการสอบถามสารทุกข์สุขดิบโดยไม่นำเรื่องงานมาเป็นประเด็นหลักในการพูดคุย

ทั้ง ๓ ประเด็นนี้ สามารถช่วยสร้างเสริมศักยภาพของวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ที่ ๓ เพื่อเสนอแนวทางอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

ผลการศึกษา

จากการจัดเวทีเสวนาชาวบ้าน เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๕๑ โดยมีผู้เข้าร่วมเสวนาประมาณ ๔๐ คน ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับสภาพและบทบาทหน้าที่ของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกที่มีต่อชุมชนบ้านฟ้าหยาด รวมทั้งแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่คู่กับชุมชนบ้านฟ้าหยาด ดังนี้

๑. สภาพของสื่อประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก หมายถึง ประเพณีการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยมาลัยข้าวตอกของชาวบ้านฟ้าหยาดที่มีความเชื่อมาจากดั้งเดิมของคนภาคอีสานที่ถือปฏิบัติกันมาเป็นฮีต ๑๒ ที่ว่า เมื่อถึงเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ถือเป็นวันเปิดเล่าข้าว จะต้องมีการให้ทานแก่พระภิกษุผู้ทรงศีลนังก่อนหรือถวายวัดก่อน ถือว่าเป็นมหากุศลที่ยิ่งใหญ่ สำหรับบ้านฟ้าหยาด ก็ได้ยึดถือปฏิบัติตามฮีต ๑๒ มาเป็นประจำทุกปี โดยได้กำหนดเอาวันก่อนถึงวันมาฆบูชา ๑ วัน คือ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ เป็นวันเปิดเล่าข้าว ซึ่งเมื่อถึงวันดังกล่าวชาวบ้านฟ้าหยาดจะนำข้าวตอกดอกไม้มาถวายรวมกันที่วัด โดยมีวัตถุประสงค์ในการทาน ๒ ข้อ คือ

๑) เพื่อเป็นพุทธบูชา

๒) เพื่อเป็นการให้ทานแก่พระภิกษุผู้ทรงศีล

ทั้งนี้ ในตอนแรกของการนำข้าวตอกดอกไม้มาถวาย จะนำไปพานแล้วไปถวายพระเทศน์ ต่อมา ได้มีการนำข้าวตอกดอกไม้มาประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงาม ด้วยการร้อยเป็นพวงคล้ายพวงมาลัย จึงเรียกกันว่า “พวงมาลัยข้าวตอก”

สำหรับการทำพวงมาลัยข้าวตอก ในอดีตจะยึดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการใช้แรงงานช่วยเหลือกันในแต่ละครัวเรือนขยายไปถึงชุมชน ไม่มีการว่าจ้าง ปัจจุบันได้มีการปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ และสภาพทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ทั้งนั้น แม้คุณค่าของประเพณีบางอย่างอาจจะสูญหายไปบ้าง แต่เทศบาลตำบลฟ้าหยาด ก็ได้มีการสนับสนุนงบประมาณให้แก่ละชุมชน ได้จัดทำพวงมาลัยเข้าร่วมขบวนแห่และประกวด เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักปรับประยุกต์ให้เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งบางครั้งอาจมีการว่าจ้างแรงงานในชุมชนเพื่อให้ช่วยเหลือในการทำพวงมาลัย รวมทั้งมีการพัฒนาพวงมาลัย เป็นพวงมาลัยขนาดเล็ก เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว ถือว่าเป็นการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนและสร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ทางเทศบาลตำบลฟ้าหยาด ได้มีการเรียนเชิญผู้นำชุมชนทุกชุมชนเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ เกี่ยวกับรูปแบบการจัดงานประเพณีในแต่ละปี ซึ่งผู้นำชุมชนทุกชุมชนต่างก็เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และทุกคนมองว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม การที่มีนักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสกับชุมชน เกิดเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นำรายได้มาให้กับชุมชน อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สถานภาพของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากทุกคนจะมุ่งการสร้างรายได้ ก่อให้เกิดการแข่งขัน การประกวดชิงดีชิงเด่นกันของแต่ละชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะ ทำให้จุดประสงค์ของการทำมาลัยข้าวตอกจากการที่ทำเพื่อเป็นพุทธบูชา ก็กลายมาเป็นเชิงพุทธพาณิชย์

จากผลกระทบดังกล่าว ชุมชนได้มีกลไกในการที่จะช่วยอนุรักษ์หรือสืบทอดประเพณีดังกล่าวเอาไว้ให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป โดยการให้โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชน ได้มีการพัฒนาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ในการให้ความรู้กับนักเรียน เยาวชน โดยเรียนเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านมาเป็นผู้ให้ความรู้เป็นการฝึกให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง รวมทั้งยังจัดให้มีเวทีการแสดงออกของเด็กนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง และในส่วนของเทศบาลตำบลฟ้าหยาด ก็ได้หามาตรการปกป้องคุ้มครองโดยการขึ้นทะเบียนภูมิปัญญาเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (จดสิทธิบัตร) เพื่อป้องกันการนำภูมิปัญญาไปหาผลประโยชน์ส่วนตัว โดยที่เจ้าของภูมิปัญญาไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเรียบร้อยแล้ว

จากการศึกษาถึงสภาพของสื่อประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับข้อเด่นและข้อจำกัดของสื่อประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก ดังนี้

ข้อเด่นของสื่อประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

๑) เป็นสื่อประเพณีที่สามารถสร้างความสามัคคีให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการทำพวงมาลัยข้าวตอกนอกจากจะทำในระดับครัวเรือนแล้ว ยังมีการทำในระดับชุมชนอีกด้วย ดังนั้นการระดมพลังความสามัคคีของคนในชุมชนจึงเกิดขึ้น โดยมีการแบ่งหน้าที่กันทำซึ่งขึ้นอยู่กับความถนัดของแต่ละบุคคล ในขณะที่ผู้นำชุมชน จะเป็นผู้คอยประสานงาน อำนวยความสะดวกให้กับลูกบ้านในการจัดทำพวงมาลัยจนแล้วเสร็จ

๒) เป็นสื่อประเพณีที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของบ้านฟ้าหยาด เนื่องจากการจัดทำพวงมาลัยข้าวตอกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ในวันมาฆบูชา จะมีเฉพาะที่บ้านฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย แห่งเดียวเท่านั้นในจังหวัดยโสธร

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า การที่ชุมชนพยายามรักษาประเพณีนี้ไว้อย่างเหนียวแน่น ก็เพื่อเป็นกุศโลบายให้คนชุมชนได้รู้จักการให้ การเสียสละ มีความสามัคคีป้องกัน และใช้เป็นพลังไม่ให้เกิดบุคคลภายนอกวัฒนธรรมเข้ามาครอบงำ

ข้อจำกัดของสื่อประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

๑) ในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญา พบว่า ในปัจจุบัน การจัดทำพวงมาลัยข้าวตอก ทางเทศบาลตำบลฟ้าหยาด ได้มีการสนับสนุนเงินรางวัลในการประกวดพวงมาลัยของแต่ละชุมชน ดังนั้น การทำพวงมาลัยข้าวตอกของแต่ละชุมชน ก็จะมีภูมิความรู้หรือเคล็ดลับแตกต่างกัน เช่น ในด้านการคัดเลือกพันธุ์ข้าว การกั้วข้าว การขึ้นโครงขึ้นลาย ตลอดจนการเก็บรักษาข้าวตอกให้คงอยู่ได้นาน ภูมิความรู้เหล่านี้แต่ละชุมชนจะเก็บเป็นความลับ เกิดการหวงวิชา ซึ่งจะไม่เผยแพร่ให้ชุมชนอื่นได้ทราบทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพื่อหวังได้รับชัยชนะในการประกวด ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ จะส่งผลกระทบต่อ การสืบทอดภูมิปัญญาต่อไปในรุ่นของลูกหลาน เนื่องจากหากรุ่นปู่รุ่นย่าล้มหายตายจากไป ภูมิปัญญาเหล่านั้นก็จะสูญหายไป ด้วย ความรู้ที่ลูกหลานได้รับก็จะขาดความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล

๒) การเก็บรักษามาลัยข้าวตอก พบว่า ความชื้นและความเย็น จะเป็นอุปสรรคต่อการเก็บรักษามาลัยข้าวตอกไว้ให้ได้ยาวนาน ซึ่งในปี ๒๕๕๑ ก็ประสบกับปัญหาพวงมาลัยข้าวตอกได้รับความชื้นและเมื่อนำมาแขวนไว้ที่ศาลาการเปรียญ ได้ไม่ถึงหนึ่งเดือน ข้าวตอกก็จะร่วงหล่นลงไป เวลานักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมก็ไม่สามารถที่จะเข้าเยี่ยมชมได้

๓) ระยะเวลาในการจัดงานบุญแห่มาลัยข้าวตอก พบว่า ชาวบ้านฟ้าหยาดไม่ได้นำมาลัยข้าวตอกไปถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในวันอื่น ๆ นอกจากก่อนวันมาฆบูชา ๑ วันเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่า เพื่อต้องการรักษาอัตลักษณ์ของชาวบ้านฟ้าหยาดไว้ว่า งานบุญประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก จะมีขึ้นเฉพาะในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ เท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้แตกต่างจากที่อื่น ๆ นั่นเอง

๒. บทบาทหน้าที่ของประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกที่มีต่อชุมชนบ้านฟ้าหยาด

จากการสัมภาษณ์ผู้รู้และจากการจัดเวทีเสวนา พบว่า ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกมีบทบาทหน้าที่หรือมีความสำคัญต่อชุมชนบ้านฟ้าหยาด นับจากอดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

- ๑) ก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน
- ๒) เป็นกุศโลบายในการสั่งสอนคนในด้านคุณธรรมจริยธรรม
- ๓) สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน
- ๔) ช่วยบ่มเพาะจินตนาการ/ความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน
- ๕) แสดงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของบ้านฟ้าหยาด
- ๖) สร้างรายได้ให้กับชุมชน
- ๗) เป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำปีของจังหวัดยโสธร

๓. แนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก

จากการจัดเวทีเสวนา ได้ข้อสรุปแนวทางในการอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่สืบไป ดังนี้

- ๑) ให้มีการประสานชุมชนอื่น ๆ หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน
- ๒) ให้มีการประกวดพวงมาลัยในระดับครัวเรือน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับรากหญ้า
- ๓) ให้มีการเชิดชูเกียรติแก่หมู่บ้าน /ชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีของชุมชน ดีเด่น
 - ๔) พ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียน ต้องร่วมมือกัน ในการสั่งสอนบุตรหลานให้เห็นความสำคัญคุณค่าของประเพณี สนับสนุนส่งเสริมให้บุตรหลานกล้าที่จะเผยแพร่ข้อมูลและนำเสนอต่อสาธารณชนด้วยความภาคภูมิใจ
 - ๕) ห้ามให้มีการจำหน่ายสิ่งของมีนเมา และลคมหรสพ สิ่งช่วยในงานบุญประเพณี
 - ๖) ให้มีตำรา หลักสูตร การจดบันทึกภูมิปัญญา เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิความรู้
 - ๗) ให้มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อทุกรูปแบบ และกว้างขวาง
 - ๘) ในการถวายนมาลัยข้าวตอก ให้ทุกคนทั้งที่เป็นเจ้าของมาลัย และไม่ใช่เจ้าของมาลัย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการถวาย และให้อยู่ร่วมทำกิจกรรมในตอนเย็นจนแล้วเสร็จ และในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้น จัดให้มีกิจกรรมการทำบุญตักบาตรที่วัดเช่นเดิม ทั้งนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ชี้แนะให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่า ความสำคัญของประเพณีดั้งเดิม

๔.๒ ข้อสรุป

จากผลการศึกษาที่ได้ สามารถสรุปการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : ภูมิศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้ดังนี้

๑. วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร สภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชน มีกระบวนการในการทำงานร่วมกันในการบริหารจัดการวัฒนธรรม โดยยึดหลักกระบวนการในการทำงานแบบมีส่วนร่วมใน ๕ ร่วม คือ

๑) ร่วมใจ คือ การให้ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคชุมชน ได้เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงานวิจัย เพื่อ “ถักทอ” และ “เชื่อมโยง” ในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นและจังหวัดให้เกิดพลังในการดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างพร้อมเพรียงและไปในทิศทางเดียวกัน มีความรู้สึกเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน และเกิดความไว้วางใจต่อกัน

๒) ร่วมคิด คือ การให้ทุกคนได้ใช้ความคิด เหตุผล ได้มีการระดมสมอง กำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงานร่วมกัน

๓) ร่วมทำ คือ การให้ทุกคนได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ ทั้งในด้านการจัดเก็บข้อมูล การจัดเวทีเสวนา การประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล ตลอดจนการเรียบเรียงและเขียนรายงานวิจัย

๔) ร่วมเรียนรู้ คือ การให้ทุกคนได้รู้จักการทำงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้รู้จัก รู้ใช้ และรู้วิธีการรักษา สืบทอดประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

๕) ร่วมแก้ปัญหา คือ การให้ทุกคนได้ร่วมกันศึกษา ค้นคว้าหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นและความต้องการของชุมชน ตลอดจนคิดหาแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน

๒. ปัจจัยในการสร้างเสริมศักยภาพวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ให้สามารถบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมได้ประสบผลสำเร็จ คือ

๑) การให้ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน โดยวัฒนธรรมจังหวัดยโสธรและสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ได้มีการทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้สามารถดำเนินงานเป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ มีความเอื้อเฟื้อ และให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒) การสร้างความรู้สึที่ดีต่อกัน โดยมีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความเปิดเผยและจริงใจต่อกัน มีความไว้วางใจต่อกัน และเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน

๓) การประสานงานที่ดี คือ ในการประสานงาน จะมีการประสานงานแบบเป็นกันเอง ให้ความสนิทสนมแบบฉันท์พี่น้อง และมีบรรยากาศแบบเป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีการสอบถามสารทุกข์สุกดิบ โดยไม่นำเรื่องงานมาเป็นประเด็นหลักในการพูดคุย

๓. แนวทางในการอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกให้คงอยู่สืบไป คือ

๑) ให้มีการประสานชุมชนอื่น ๆ หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนองค์กรบริหารส่วนตำบล ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน

- ๒) ให้มีการประกวดพวงมาลัยในระดับครัวเรือน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับรากหญ้า
- ๓) ให้มีการเชิญเกียรติแก่หมู่บ้าน /ชุมชน ที่มีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณีของชุมชน ดีเด่น
 - ๔) พ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียน ต้องร่วมมือกัน ในการสั่งสอนบุตรหลานให้เห็นความสำคัญ คุณค่าของประเพณี สนับสนุนส่งเสริมให้บุตรหลานกล้าที่จะเผยแพร่ข้อมูลและนำเสนอต่อสาธารณชนด้วยความภาคภูมิใจ
 - ๕) ห้ามให้มีการจำหน่ายสิ่งของมีนเมา และลคมหรสพ สิ่งยั่วในงานบุญประเพณี
 - ๖) ให้มีตำรา หลักสูตร การจดบันทึกภูมิปัญญา เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิความรู้
 - ๗) ให้มีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อทุกรูปแบบ และกว้างขวาง
 - ๘) ในการถวายมาลัยข้าวตอก ให้ทุกคนทั้งที่เป็นเจ้าของมาลัย และไม่ใช่เจ้าของมาลัย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการถวาย และให้อยู่ร่วมทำกิจกรรมในตอนเย็นจนแล้วเสร็จ และในช่วงเช้าของวันรุ่งขึ้น จัดให้มีกิจกรรมการทำบุญตักบาตรที่วัดเช่นเดิม ทั้งนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ ชี้แนะให้ชาวบ้านมองเห็นคุณค่า ความสำคัญของประเพณีดั้งเดิม

๔.๓ ข้อเสนอแนะ

๔.๓.๑ ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- ๑) ควรมีการออกแบบกิจกรรมการจัดงานเพื่อให้เด็กและเยาวชนชายได้มีโอกาสเข้าร่วมมากขึ้น เนื่องจากพบว่า เด็กผู้ชายเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมน้อยและเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการใช้ความรุนแรง
- ๒) ควรจัดให้มีการให้ความรู้ในการทำมาลัยข้าวตอกในวันจัดงานบุญประเพณี โดยอาจจัดในรูปแบบของการสาธิต การจัดนิทรรศการให้ความรู้ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในแต่ละชุมชน และเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัส เรียนรู้จากประสบการณ์จริง
- ๓) ควรจัดหารูปแบบการจัดงานที่เหมาะสมและไม่ส่งผลกระทบต่อพวงมาลัยข้าวตอก โดยอาจจัดหาถุงพลาสติกที่สามารถป้องกันความชื้นมาห่อหุ้มมาลัยไว้ในระหว่างการโชว์ และอาจใช้เวลาในการโชว์มาลัยไม่นานมากนัก เพื่อให้พวงมาลัยข้าวตอกสามารถจัดเก็บไว้ได้นานครบรอบปีต่อไป
 - ๔) ควรจัดให้มีการศึกษาพันธุ์ข้าวในการทำมาลัยข้าวตอก เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของบ้านฟ้าหยาด โดยเฉพาะ โดยดึงชุมชน หน่วยงานราชการ เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้ อาจจัดในรูปแบบของการอบรม การเข้าค่าย ศึกษาดูงาน เป็นต้น

๔.๓.๒ ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) การวิจัยครั้งนี้ พบว่า การทำมาลัยข้าวตอก มีอุปสรรคในด้านของการเก็บรักษา นั่นก็คือ ถ้ามาลัยข้าวตอกกระทบกับความชื้นหรือความเย็น จะไม่สามารถจัดเก็บไว้ได้นาน หากมีการวิจัยในครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาถึงวิธีการทำมาลัยข้าวตอก ทำอย่างไรให้สามารถเก็บไว้ได้นาน โดยไม่มีผลต่อความชื้นหรือความเย็น

๒) การวิจัยครั้งนี้ พบว่า ในช่วงของการเกิดมีประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก กลับมีประเพณีบางอย่างได้สูญหายไปจากชุมชน คือ ประเพณีบุญขาวจี หากมีการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาว่า มูลเหตุใดที่ทำให้ประเพณีบุญขาวจีได้สูญหายไป และหากจะมีการรื้อฟื้นขึ้นมาจะก่อให้เกิดผลดีกับชุมชนอย่างไร

๓) การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยเน้นที่ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกเป็นหลัก แต่จากการศึกษาพบว่า ในชุมชนยังมีการอนุรักษ์ประเพณีอื่น ๆ ที่น่าสนใจ เช่น ประเพณีบุญสะเทวด ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ประเพณีบุญข้าวสาก หากมีการวิจัยครั้งต่อไป ควรที่จะศึกษาประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการหาแนวทางในการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณีเหล่านี้ให้มีความเข้มแข็งและ คงอยู่กับชุมชนสืบไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๕๑). เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา.
- กระเจียบแดง. (๒๕๕๑, กุมภาพันธ์). “มาลัยข้าวตอก” ใน *หญิงไทย ปีที่ ๓๓ ปักษ์หลัง*. หน้า ๑๕๗ – ๑๕๘. กรุงเทพฯ : อักษรโสภณ จำกัด.
- สมสุข หินวิมาน. (๒๕๕๑). เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (๒๕๔๗). *คู่มือแนวทางปฏิบัติการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมและคู่มือวิทยากรกระบวนการ : วัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- <http://www.muangmaha.org/index.php>. ความเป็นมาของเมืองมหาชนะชัย และประวัตินางมาลัยข้าวตอก.

บุคลากรกรม

- จันทร์ แสนเสริม ผู้ให้การสัมภาษณ์, มัชวาน คำแถม ผู้สัมภาษณ์. วิธีการทำมาลัยข้าวตอก. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๑๘๗ หมู่ที่ ๓ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัด ยโสธร เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑.
- บุญมา โคตรสีสาย ผู้ให้การสัมภาษณ์, วาสนา ไชยพรรณนา ผู้สัมภาษณ์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำ มาลัยข้าวตอกจากอดีตถึงปัจจุบัน. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ที่ ๒ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.
- บัวศรี ศรีภาค ผู้ให้การสัมภาษณ์, วาสนา ไชยพรรณนา ผู้สัมภาษณ์. ความเชื่อของบ้านฟ้าหยาดที่มีต่อ ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๒๐๕ หมู่ที่ ๒ บ้านฟ้าหยาด ตำบล ฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.
- ประทีป เจริญชัย ผู้ให้การสัมภาษณ์, มัชวาน คำแถม ผู้สัมภาษณ์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำมาลัย ข้าวตอกจากอดีตถึงปัจจุบัน. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ที่ ๒ บ้านฟ้าหยาด ตำบล ฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.
- ประพัฒน์ สมดวง ผู้ให้การสัมภาษณ์, วาสนา ไชยพรรณนา ผู้สัมภาษณ์. รูปแบบการทำมาลัยข้าวตอกของ บ้านฟ้าหยาดในอดีตถึงปัจจุบัน. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ที่ ๒ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.
- วนิดา จักขุภรรณี ผู้ให้การสัมภาษณ์, มลิวัดย์ ชัยเรียบ ผู้สัมภาษณ์. วิธีการทำมาลัยข้าวตอก. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ที่ ๓ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัด ยโสธร เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑.
- วิจิตร นันตะวัน ผู้ให้การสัมภาษณ์, วาสนา ไชยพรรณนา ผู้สัมภาษณ์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำ มาลัยข้าวตอกจากอดีตถึงปัจจุบัน. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ที่ ๒ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.
- วิจิตร ศรีษะคำ ผู้ให้การสัมภาษณ์, มลิวัดย์ ชัยเรียบ ผู้สัมภาษณ์. วิธีการทำมาลัยข้าวตอก. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๑๘๓ หมู่ที่ ๓ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัด ยโสธร เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑.
- พรใจ บุญโถน ผู้ให้การสัมภาษณ์, วาสนา ไชยพรรณนา ผู้สัมภาษณ์. รูปแบบการทำมาลัยข้าวตอกของ บ้านฟ้าหยาดในอดีตถึงปัจจุบัน. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ ๒๔๒ หมู่ที่ ๒ บ้านฟ้าหยาด ตำบลฟ้าหยาด อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.

พระครูพิศาลปัญญาภรณ์ ผู้ให้การสัมภาษณ์, วาสนา ไชยพรรณา ผู้สัมภาษณ์. ประวัติความเป็นมาของ
ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่วัดหอก่อง บ้านฟ้าหายด ตำบลฟ้าหายด
อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.

พระครูสถิตินภคุณ ผู้ให้การสัมภาษณ์, วาสนา ไชยพรรณา ผู้สัมภาษณ์. ประวัติความเป็นมาของบ้าน
ฟ้าหายด ยโสธร : สัมภาษณ์ที่วัดฟ้าหายด บ้านฟ้าหายด ตำบลฟ้าหายด อำเภอมหาชนะชัย
จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.

สมจิตร บุญเอก ผู้ให้การสัมภาษณ์, มนตรี ครองสิน ผู้สัมภาษณ์. รูปแบบการทำมาลัยข้าวตอกของบ้าน
ฟ้าหายดในอดีตถึงปัจจุบัน. ยโสธร : สัมภาษณ์ที่โรงเรียนมหาชนะชัยวิทยาคม ตำบลฟ้าหายด
อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑.

ภาคผนวก

ประกาศจังหวัดยโสธร

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

.....

ด้วยจังหวัดยโสธร โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ได้จัดโครงการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๑” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งเน้นให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร และสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร สามารถบริหารจัดการวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนได้อย่างมีเอกภาพ

เพื่อให้โครงการวิจัยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม บรรลุผลสำเร็จด้วยดีตามวัตถุประสงค์ จังหวัดยโสธร จึงแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

๑. นายประยงค์ แก่นลา	ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร	ประธานกรรมการ
๒. นางสมรภัค ศรีคง	วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร	รองประธานกรรมการ
๓. พระครูสถิตินภคุณ	เจ้าอาวาสวัดฟ้าหยาด	กรรมการ
๔. พระครูพิศาลปัญญาภรณ์	เจ้าอาวาสวัดหอก่อง	กรรมการ
๕. นายพงษ์เทพ เพียรทำ	รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร	กรรมการ
๖. นายเชี่ยม ศรีตะชัย	ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอมหาชนะชัย	กรรมการ
๗. นายเทศมนตรีนำบลฟ้าหยาด		กรรมการ
๘. นายมนตรี ครองสิน	ครู โรงเรียนมหาชนะชัยวิทยาคม	กรรมการ
๙. นางวนิดา จักขุภรรยา	ประธานคณะกรรมการชุมชน หมู่ที่ ๓ บ้านฟ้าหยาด	กรรมการ
๑๐. นางมลิวลัย ชัยเรียบ	ภูมิปัญญาชาวบ้าน บ้านฟ้าหยาด	กรรมการ
๑๑. นายมัชฌวาน คำแถม	นักวิชาการศึกษา ๖ เทศบาลตำบลฟ้าหยาด	กรรมการ
๑๒. จ.อ.ภูมินทร์ พิเคราะห์แน่	เจ้าพนักงานธุรการ ๔ เทศบาลตำบลฟ้าหยาด	กรรมการ
๑๓. นายวิชาชัย ชัยเรียบ	เยาวชน หมู่ที่ ๓ บ้านฟ้าหยาด	กรรมการ
๑๔. นางสาววาสนา ไชยพรรณนา	นักวิชาการวัฒนธรรม ๘ สนง.วธจ.	กรรมการ/เลขานุการ
๑๕. นายสมศักดิ์ สาโคด	นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว สนง.วธจ.	กรรมการ/ผู้ช่วยเลขานุการ

ขอให้ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้ง ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ โดยให้
ยึดถือประโยชน์ของทางราชการเป็นหลัก เพื่อให้งานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

ศิลป์ ชื่นนรินทร์

(นายศิลป์ ชื่นนรินทร์)

รองผู้ว่าราชการจังหวัด ปฏิบัติราชการแทน

ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร

ภาพกิจกรรม

๑. ขั้นตอนการทำมาลัยข้าวตอก

วัสดุอุปกรณ์ในการทำมาลัยข้าวตอก

การคั่วข้าวตอก

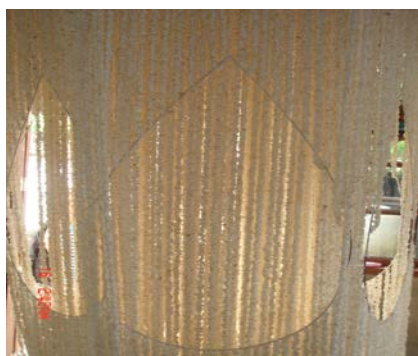
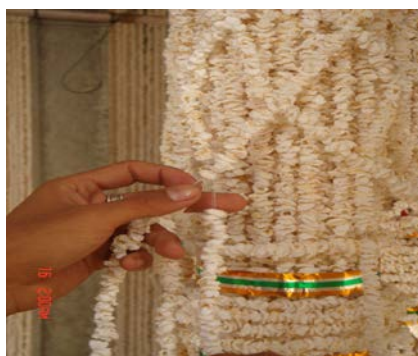
ข้าวตอกที่คั่วเสร็จแล้ว นำมาแยกกากออกโดยใช้กระด้งร้อน

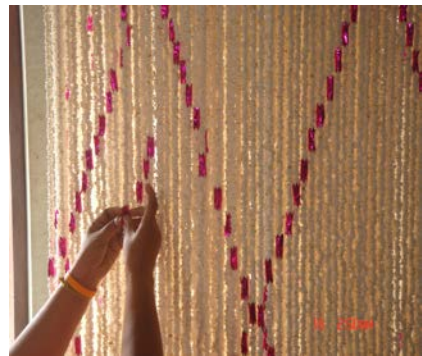
นำข้าวตอกที่คัดเมล็ดเรียบร้อยแล้ว มาร้อยเป็นสาย ความยาวขึ้นอยู่กับขนาดของพวงมาลัย

การขึ้นโครงพวงมาลัยข้าวตอก

การขึ้นลวดลายมาลัยข้าวตอก

การตกแต่งลวดลายมาลัยข้าวดอกเพื่อความสวยงาม

พวงมาลัยข้าวตอกที่ประดับตกแต่งเสร็จแล้ว นำมาจัดเป็นขบวนเพื่อเตรียมแห่ไปถวายที่วัด

๒. การถวายมาลัยข้าวตอก

ชาวบ้านฟ้าหยาดร่วมกันแห่มาลัยข้าวตอกไปถวายที่วัด ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓

พวงมาลัยข้าวตอกที่ถวายเป็นพุทธบูชา จะถูกนำไปแขวนไว้ที่ศาลาการเปรียญ และจะถูกปลดลงมาเมื่อครบรอบปี

๓. การสัมภาษณ์ในการจัดเก็บข้อมูล และการจัดเวทีเสวนา

บรรยากาศการสัมภาษณ์ในการจัดเก็บข้อมูล และการจัดเวทีเสวนา

แบบฟอร์มรายงานการสร้างการมีส่วนร่วม

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีการสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธาน สภาวัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่นๆ (โปรดระบุ)	
๑. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ นอกเหนือจากบุคลากรในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยหรือคณะทำงาน	✓		✓	✓	✓	✓	✓	พระสงฆ์/เทศบาล/ สถานศึกษา	วัฒนธรรมจังหวัด กราบนินมิต์ พระสงฆ์ เรียนเชิญประธานสภา วัฒนธรรมจังหวัด ปราชญ์ ชาวบ้าน แกนนำชุมชน สมาชิก ชุมชน เทศบาล สถานศึกษาและ เยาวชน เข้าร่วมเป็นทีมงานวิจัย
๒. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมตั้งโจทย์การวิจัย	✓		✓	✓	✓	✓	✓	พระสงฆ์/เทศบาล/ สถานศึกษา	วัฒนธรรมจังหวัด เรียนเชิญทีม งานวิจัย ร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดเห็น วิพากษ์ วิจารณ์ ตั้งคำถาม ค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น แล้ว ร่วมตั้งโจทย์การวิจัย ออกแบบ งานวิจัย และร่วมคัดเลือกกลุ่ม ตัวอย่างในการให้ข้อมูล ร่วมเวที เสวนา เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อ ชุมชนมากที่สุด
๓. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเขียนโครงร่างวิจัย/ร่วม ออกแบบงานวิจัย	✓		✓	✓	✓	✓	✓	พระสงฆ์/เทศบาล/ สถานศึกษา	
๔. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมสร้างเครื่องมือวิจัย	✓		✓	✓	✓	✓	✓	พระสงฆ์/เทศบาล/ สถานศึกษา	
๕. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมคัดเลือกกลุ่ม ตัวอย่าง	✓		✓	✓	✓	✓	✓	พระสงฆ์/เทศบาล/ สถานศึกษา	

กิจกรรมการมีส่วนร่วม			ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย						วิธีการสร้างการมีส่วนร่วม (โปรดระบุ)
ประเภทกิจกรรม	ทำ	ไม่ทำ	ประธาน สภาวัฒนธรรม จังหวัด	ปราชญ์ ชาวบ้าน	แกนนำ ชุมชน	สมาชิก ชุมชน	เยาวชน	อื่นๆ (โปรดระบุ)	
๖. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเก็บข้อมูล	✓		✓	✓	✓	✓	✓	เทศบาล/ สถานศึกษา	จัดทีมงานวิจัย ลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อจัดเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการ สัมภาษณ์ สังเกต และ จดบันทึก พร้อมบันทึกภาพ ประกอบในการจัดเก็บข้อมูล ทุกครั้ง
๗. ให้ภาคส่วนต่าง ๆ ร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล	✓		✓	✓	✓	✓	✓	พระสงฆ์/เทศบาล/ สถานศึกษา	ทีมงานวิจัย กราบนินมิต์ พระสงฆ์ เรียนเชิญปราชญ์ ชาวบ้าน แกนนำชุมชน ประธาน คณะกรรมการชุมชน ผู้อำนวยการสถานศึกษา นายกเทศมนตรี สภาวัฒนธรรม จังหวัด/อำเภอ เข้าร่วมพูดคุยให้ ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา รูปแบบการทำมาลัยข้าวตอก การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำ มาลัยข้าวตอก รวมทั้งแนวทาง ในการอนุรักษ์ ส่งเสริมประเพณี อันดีงามให้คงอยู่สืบไป โดยจัด ในรูปแบบของเวทีเสวนา / เวทีชาวบ้าน

• ที่ผ่านมา นอกจากงานวิจัยครั้งนี้ ท่านได้ทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง

- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ในฐานะที่เป็นที่ตั้งของสำนักงานเลขาธิการสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้ทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้จัดให้มีโครงการในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งกิจกรรมตามประเพณีและเทศกาลต่าง ๆ และกิจกรรมที่จัดดำเนินงานตามแผนงานโครงการ เพื่อให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้เกิดการเรียนรู้ในการดำเนินงานวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น โครงการสืบสานประเพณีสงกรานต์ โครงการสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ โครงการถนนสายวัฒนธรรม โครงการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โครงการลานวัฒนธรรมเพื่อเยาวชนและครอบครัว เป็นต้น

๒. ด้านการวิจัยทางวัฒนธรรม โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้จัดให้มีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมต่างๆ ของท้องถิ่นและของจังหวัด โดยเฉพาะที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตของชุมชน เพื่อจัดเก็บเป็นคลังข้อมูลในการศึกษาเรียนรู้และเผยแพร่ภูมิปัญญาต่อไป เช่น โครงการสำรวจและจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาไทยงานช่างฝีมือพื้นบ้าน โครงการจัดเก็บข้อมูลภูมิปัญญาไทยด้านศิลปะการแสดง เป็นต้น

๓. ด้านการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้จัดให้มีโครงการเชิดชูเกียรติภูมิปัญญาไทย คนดีศรีเมืองยศ ขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนคนดี ที่ทำคุณประโยชน์ต่อชุมชน และสังคม ให้ได้รับการยกย่อง สรรเสริญ สร้างขวัญกำลังใจ ให้มีความมุ่งมั่นที่จะประกอบคุณงามความดีต่อไป ซึ่งประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติผู้มีผลงานดีเด่นใน ๑๐ สาขา คือ สาขาการส่งเสริมองค์กรชุมชนเข้มแข็ง สาขาการเสริมสร้างวินัยของคนในชาติ สาขาการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณี สาขาภาษาและวรรณกรรม สาขาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม สาขาศิลปกรรม สาขาหัตถกรรม สาขาการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาไทย และสาขาการส่งเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

๔. ด้านการศึกษาดูงาน โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้จัดให้มีกิจกรรมศึกษาดูงานการดำเนินงานวัฒนธรรมในต่างท้องถิ่น เพื่อให้เจ้าหน้าที่ในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดและเครือข่ายทางวัฒนธรรม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

• ท่านคิดว่า งานวิจัยครั้งนี้ ช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างท่าน และสภาวัฒนธรรมจังหวัดหรือไม่ อย่างไร

- ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการทำงานร่วมกันระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัดได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในด้านกระบวนการกลุ่มที่วัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัด ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อที่จะให้สามารถผนึกและประสานพลังกันในการทำงานวิจัยให้ประสบผลสำเร็จ ทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหาซึ่งกันและกัน และสามารถแก้ไขความตึงเครียดตลอดจนความขัดแย้งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

• **โปรดระบุถึงประโยชน์ที่เกิดจากการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด**

- ในการดำเนินงานวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษา ประเพณีแห่มาลัยข้าวตอก อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้

๑. ก่อให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน มีการประสานความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อผลึกพลังความคิดในการทำงาน
๒. ก่อให้เกิดความเป็นกัลยาณมิตรที่พร้อมจะร่วมกันรับรู้ปัญหา ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันลงมือดำเนินงานวัฒนธรรมร่วมกัน
๓. ก่อให้เกิดความเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน ที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบการดำเนินงานวัฒนธรรมร่วมกัน
๔. ก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการดำเนินงานวัฒนธรรมด้วยความรัก ความสามัคคี ความผูกพัน ความเอื้ออาทร และความสมานฉันท์

• **ในอนาคต ท่านมีแนวทางการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใด**

- ในอนาคต สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร มีแนวทางในการทำงานร่วมกับสภาวัฒนธรรมจังหวัด ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านจิตใจ โดยจะเน้นการพัฒนาและสร้างค่านิยมให้แก่ประชาชนและเยาวชน ให้รู้และซาบซึ้งในหลักธรรมของศาสนา และแนวทางการปฏิบัติตนในสังคมปัจจุบัน และเน้นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในศิลปวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจในภูมิธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๒. ด้านสังคม โดยจะเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นรวมตัวกันเพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงองค์ประกอบพื้นฐานทางสังคมของชุมชนเป็นหลัก เน้นให้ประชาชนองค์กรท้องถิ่น กลุ่มพลังต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมของตนเองตามระบอบประชาธิปไตย เน้นการให้ความเห็นอกเห็นใจของคนในสังคม สร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัวและชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้
๓. ด้านวัตถุ โดยจะเน้นการศึกษาและการพัฒนาอาชีพท้องถิ่นที่ใช้วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานทั้งทางด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และหัตถกรรม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดรายได้เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยคำนึงถึงการผลิตสินค้าพื้นบ้านที่เป็นประโยชน์นำมาจำหน่ายสร้างรายได้ นอกจากนั้นจะเน้นการสร้างวัตถุที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของจังหวัด

• **ท่านอยากให้ สวช. สร้างให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างท่านกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดในลักษณะใดบ้าง**

- ในการที่จะทำให้วัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัด สามารถดำเนินงานวัฒนธรรมร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ควรส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องของการสร้างความรู้ความเข้าใจในวิธีการดำเนินงานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมให้แก่วัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัด โดยการจัดประชุมสัมมนาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งควรจัดสรรเงินทรัพยากรไปสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมจังหวัด สามารถร่วมมือกันในการทำงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของจังหวัดได้อย่างเกิดพลัง